

I

T W E E D E B O E K

V A N D E

G E L D E R S C H E
G E S C H I E D E N I S S E N .

Beginnende

Van het jaer 58. voor de saligmakende
geboorte.

I N H O U D .

1. **C**æsar rooft op de Menapiers, die van de Usipiers worden verrast. 2. Verzoek der Usipiers op Caesar. 3. Die hem overvallen, dan worden neffens de Sicambers weder overvallen. 4. Dese moes-koppen in 't Luyksche Land, en verjagen met 500. paerden 5000. Romeynen. De af-vallige Fransche ingetoomd. 5. Sonderlinge diensten der Batavieren aen den Romeynen, en groote macht. 6. De selve hoogh geacht, ende de Sicambers niet min gevreesd by Augustus, die met hen vrede maekt. 7. De Fransche gestilt. Drusus graeft d'Yssel, maekt een Kribbe, en vaert na Oost-Vrieland. 8. Besoekt de Sicambers, valt in laegen, en bouwt verscheyde Schantzen. 9. Tiberius komt in zijn plaetz, verplaetst de Sicambers, en temt eenige Volken. Arminius slaet de Romeynen. 10. Germanicus verwoest de Landen der Maerschers, die weder hem aenvallen, en krijgt de vrouw van Arminius gevangen. 11. Arminius jaegd en verwaerd den vyand. 12. Die een gevaerlyke reys heeft langs de zee-strand. 13. Germanicus zamelt een Vloot in de Betoude. Cariovalda Overste der Batavieren beset en neder-gehouwen. Schipbreuk der Romeynen. 14. Germanicus vyert te Rome, stellende de Duytsche gevangens ten toon. De dood van hem en Arminius. De Sicambers dienen den Romeynen, en stroopen in Vrankryk. 15. Drollige tochten en malligheden van Caligula in Nederland, daer hy 't huys te Britten sticht. 16. Vroomheyd der Batavieren in Engeland. Een klucht van 't vroude van Ongenaden. Corbulo temt de Vriesen, en delft een Grifte. 17. De Kribbe van Paulin. De Vriesen aen den Yssel-kant, en de Ansbariers daer ende al om verstoeten. 18. Iulius Paulus en Claudius Civilis, Hoofden der Batavieren, d'een aen 't leeven en d'ander met boeyen gestraft. Galba ontlaet de Bataviers sijne Lijf wachters. 19. Oproer van de Bataviersche Benden gestilt. 20. Vechten in Italien voor Vitellius, diese na Duytsland afschikt. 21. Vespasiaen staet na sijn kroon, maer vreesst de Duytsche Legers. 22. De Bataviers door Civilis tegens de Romeynen opgehitst, kieser Brinio tot Veltheer. 23. Verslaen de Romeynen en bekoemen haere scheepen. Civilis tracht ook de Fransche en Duytsche opte reyden. 24. Noch twee Legioenen verstroyd. Claudius Labeo nae Vrieland gesonden. Twee andere Betouwsche troppen koemen by Civilis. 25. Die 't volk dringt op den eed van Vespasiaen. Santen belegerd en Gelb vermeersterd. 26. En de Fransche aen sijn zijd kryght. 27. Vinnigheyd van de Duytsche tegens de belegerde om Santen. De Vorstin Velleda. 28. Colen valt Civilis toe, en die van Tongeren, die hun geveer neder-wwerpen. Labeo en Iulius Briganticus. 't Volk van Clasicus verstroyt. 29. Cerealis verwinnt na een harden kamp Civilis met de sijne.

A

30. Mejn-

2 Geldersche Geschiedenissen, voor de geboorte Christi,

30. Meyneed van de Colenaers. De Romeynen hier en daer verstrikt. Schermutselen tusschen Cerealis en Civilis. 31. Civilis verliest den slag door verraed, en vlucht na de Betouww. 32. Doet by Arnhem, Wageningen, Rhenen en Wjck een aenval op de Romeynen. 33. Cerealis schier gevangen, houd een sloop-gevecht met Civilis, stroopt in de Betouww, en aenbied den Bataviers een vrede. 34. Civilis spreekt en verdraecht met Cerealis. Bataviers in Engeland en Sicambers te Rome. 35. Stout bestaens van de Usipiers. De Bataviers krenken de Engelsche. De Duytsche ingebonden. 36. Grootte rappigheyd van Soraen een Batavier. Ende noch yet anders. 37. Sept. Severus herbouwt het huys te Britten. Caracalla lieft de Duytsche. Alex. Severus koopt van de selve een vrede. 38. Maximin vervuoest Duytschland. Kort vertoog van sijn nazaeten.

Omtrent 58. jaeren voor ons Heers geboorte, ende 606. nae de bouwing der Stad Rome, na dat *Iulius Caesar* Roomsche Burger-meester verklaerd zijnde, 't bewind van Frankrijk had aengevaert, braght hy noch binnen 'tjaer den Switserschen oorlogh teneynde. **LVII.** Waer nae wanneer hy *Ariovist*, Coning van Duyts-land, uyt Borgondien^b en van de Fransche grensen had af-gedreven, en 't volgende jaer die van Beauvois, ^c Soissons, ^d Calis, ^e Vermandois, ^f als oock de Walsche Nederlanders, met de Menapiers en ^g Peellanders in 't voorby gaen vermeestert, ende schier heel Languedoc^b door *Crassus* ondergebragt, voerde hy op den selven tijd, onaengesien de somer by na verftreken was, sijn heyr op den bodem van de ⁱ Vlamingen en Menapiers omtrent de Peel, die noyt door afgesanten by hem van vrede hadden aengehouden. Maer dese, heel anders op den oorlogh af-gericht als de binnenlandsche Fransche, namen de bosfen en veenen tot hun hulp en verseekernis. *Caesar* siende niet hoofsaekelijx te verrichten, mede dat sijn volck vermits het vuyl weder van 't jaer niet langer in de hutten was te houden, heeft, na 't verwoesten van hun ackers en boer-schappen, sijn leger bragt in de winter-rust. Ende alsoo is voort daer nae de oorlog aengeheeven van ende tegen die volken, die doen, schuylende onder de naemen van Usipiers^k, Tencters^l, Menapiers^m en Sicambersⁿ, het tegenwoordige Gelderland bezaeten. **LVI.** Want de Usipiers die zedert eenige jaeren over Rhijn van de Swaben waren bestreeden geweest, ende op 't leest uyt hun paelen verftooten, hebbende omtrent drie jaeren hier ende daer in Duytschland omgewerft, zijn eyndlijken nae beneeden gekomen tegen over de geboort-plaetz van de Wael. Welken streck als doen een deel van de Menapiers bewoonde, die aen dees^o en geene zijde des Rhijns eerst hun landeryen, mael-steeden en vlekken hadden, en nu uyt vrees van so een macht volks, na de waelkant waren geweeken, stellende al om sterke wachten om de Usipiers het overkoemen te beletten. Dese, alles versocht hebbende, en siende geen voordeel te doen met geweld, door middel van sloop-gevechten, oock niet in stilte over

LV.

^a Eenige meynen, dit woord in onse taal soo veel te beduyden als Ernst. ^b Hedui. ^c Bellovaci. ^d Suesones. ^e Caletes. ^f Veromandui. ^g Tamani, sem Petulantes. ^h Aquitania. ⁱ Morini circa Teroanam. ^k Die van 't Graeffschap Zutven. ^l Die van Dront. ^m Dese woonden tusschen den Rhijn, VVael en Maes. ⁿ De Sicambers besloegen doen de gewesten gelegen aen de Noord-zijde des Rhijns.

te raeken, vermits de goede toeficht der Menapiers, maekten gebaer, als of sy nu van meyninge en woonsteeden waren veranderd, ende nae de naest-geleegen plaetsen verdrooken. Maer nae dat sy drie dagen reysens in eene nacht met sterk rijden weder hadden ingehaelt, zijn sy den Menapiers, die zorge-loos in hun vorige wooningen waren gekeert, heel onvoorziens op 't lijf gevallen. De selve dan in der yl nederhouwende en haere sloop-gevechten vermeerderende, hebben, eer de Over-Rhijnsche Menapiers ergens af witten, de stroom over-geset, haere huysen ingenomen, en 't overige vanden winter van hun lijf-neeringe en overschot geleest.

2. *Caesar* hier van verwittigd, nam voor dese Rhijnsche volken te beoorlogen, houdende echter sijn aanslag bedeckt voor de Fransche, van welker trouw en standvastigheyd hy beducht was. Heeft derhalven voor-raed van koorn en 't puyk sijn ruytery mede-genomen, ende sijn weg daer heen gericht, alwaer hy verftond datse waeren. Sy verneemende sijne komste, deden aen hem een ghesantschap, en dese aenspraak: *Dat sy de Gemeente van Rome eerst geen leed ofte klijz hadden aengedaen, ende niet te min getart sijnde van haer wilden bijtten: dat sy niet uyt eygen drift maer als verdreevene daer heen waren gheweeken, ende den Romeynen (soo 't wesen mochte) dienstig konden sijn; soo die hen of nieuwland vergosten, ofte lieten houden 't geen sy bereeds met wapen-recht hadden verkreegen.* Hier op seyde *Caesar* sijn goed-dunken, doch het slot daer van was, dat hy geen vriendschap mer hen konde houden, soo lang sy in Frankrijk^{*} bleeven. Nochtans soo sy sich in 't gebied der Ubiers (daer nu Colen leyt) wilden neder-slaen, wist hy sulks van de Ubiers, welker gesanten by hem waeren, met kleyne moeyten te verwerven. De andere beloofden hier over met hun mede-leeden rugge-spraak te fullen houden, ende na drie dagen wederom by *Caesar* te zijn met bescheyd. Onder dit wierd *Caesar* bericht, dat het meerendeel van hun ruytery, om roof en kooren te saemelen, over de Maes was gegaen; giffende daerom, dat sy die ruyters tegen saegen, ende om dese insicht een loos uytstel versochten. Dan de gesanten op den bestemden tijd weder keerende, baden *Caesar*, om niet naerder te koemen, ende dit geweygerd zijnde, dat hy yemant wilde schicken aen die ruyters die den voortocht hadden, en hen het vechten verbieden, te gelijk hen luynen macht geeven om een boodschap aen de Ubiers te doen; welker Vorsten en Raeden soo hen dit by eede wilden toefseggen, vertoonden sy, met *Caesars* voorflag te vreedden te

^{*} Alle landen aen de Zuyd-zijde van de VVael wierden doer 't jaer onder Frankrijk gerekend.

wesen,

wesen, mids dat sy drie daeghen voor de borst mochten hebben om alles te verrichten. Maer Caesar bleef vast by sijn quaed vermoeden, dat sy dit verleng sochten om middelerwijl hun afwezende ruyters in te wachten. Effenwel liet hy sijne bevel-hebbers, die nu met de gantsche ruyterrye naderden, aendienen, dat sy den vyand niet fouden bespringen, en selfs besprongen zijnde, soo langh stand houden, ter tijdt toe hy met het heyr hen quam ontfetten.

3. Dan soo heeft de troppen van de Usipeters Caesars ruyters in 't gheficht hadden, welker getal beliep tot 5000. daer sy selve niet en waren boven de 800. (vermits de andere, die over de Maes waren gegaen, noch achterbleven) hebben sy se door een schielijken aenloop in verwerringh gebraght, ende, dewijl de Romeynen sich te weerfelden, volgens hun oud krijghs-gebruyk afstijgende, de paerden door-stecken, veele van de vyanden wt de zael, devordere op de vlucht, ende alfoo de verbaefde soo wijd gedreven, dat sy niet eer van loopen ophielden, voor sy hun medemackers in 't oogh kreegen. In desen kamp zijn 75. van Caesars ruyters gesneuveld, ende daer onder de kloeke held *Piso Aquitanus*, een man van een over-edele afkomst ende wiens beste-vader in sijne Stad den staf gevoert hadde. Caesar met de saeken voortvaerende, braght sijn heele macht te hoop: ende hoewel de Duytsche gesanten nu voor de derde reys ghehoor kreegen, die tot hun ontschuldiging veel by braghten, hield hy ze niet te min by hem, ende de Usipiers heymelijken verrassende, quam aen hun Leger eer sy eens wisten wat er te doen was: van de welke die geene die in der haest in 't harnas konden raeken een weynig tegenstands booden, vechtende tusschē de wagens en den tros. De overige hoorende van achter een gegier, en fiende hun kamer-raeden dood slaen, sineeten de wapens en vaendelen ter aerden, gaven 't leger en haer rugge ten besten, en komende daer de Maes en Rhijn r' samen vloeyen, ende geen ander open ziende, liepen plotzeli in 't water, daer sy door schrick, vermoeytheyd en 't geweld van den stroom zijn dood gebleeven. Die in 't leger en Caesars bewaer waren, wierden veroorloft te vertrecken: dan bangh zijnde voor de Fransche, welker Land-streek sy hadden bedorven, hadden liever hem by te blijven. Maer de ruyterrye van de Usipeters en Tencters, die over de Maes was gereeden, de voorseyde nederlaege gewaer werdende, begaf sich over Rhijn in de paelen van de Sicambers, om hun machten in een te smelten. Aen dewelke als Caesar een vergeeffsche boodschap had ghesonden om de Tencters en Usipiers aen hem over te leveren, (ten eynde om, by weygeringh van sulcx, quansuys een eerlijcke oorfaek te hebben van over den Rhijn te komen) hebben wt de Over-Rhijnsche volken alleen de Ubiers sijn vriendschap omhelst. Weshalven hy, een scheep-brugh toerustende, ende die aen wederzijden wel beset houdende, daer over in 't land der Sicambers is getrocken. Maer dese waren, de brugh noch onvoltrocken wesende, op de loop geteegen, door aenporren vande Tencters, ende met sack en pack na de wouden en wildernissen schuylen gegaen. Echter heeft Caesar hua gehuchten en huysen aengesteeken, ende wt Duytsland, naer 18. dagen verblijf, wederom na Vrankrijk gereyft.

4. Wt Vrankrijk na Groot Britannien overscheepende ende daer na langs den selven weg te rug komende, heeft de wederspannige Vla-

mingen verwonnen door *Labienus*, oock de Menapiers, onder 't beleyd van *Titurius* en *Cotta*, aengerand, ende hun bouweryen verwoeft. Korts noch een tweeden tocht doende na Britannien, heeft bykants 't heele Eyland dienstbaer en schotplichtigh gemaekt. Na een kleynen tijd Nederland weder befoekende, ende een nieuwe brugh toestellende in de vryheyd van de Ubiers, dan een weynigh boven die plaets daer hy voor heen sijn heyr had overgevoert, ging in Duytsland over tegen de Swaeben. Dan niet lang verbeeydende, is van daer opgebrooken tegen *Ambiorix*, die in sijn afwezene werrery dacht aen te richten. Daer over heeft hy die van Luyk * aengetaft, en alom verstroyt. Dit over den Rhijn ruchtbaer wordende, vergaderden die naest aen den Rhijn geseten Sicambers, onder andere, 2000. ruyters, die met aeken en vloten den Rhijn oversettende schier 30. mijlen beneden die plaets daer de onbereyde brugh was, aen de eerste grensen van de Luykenaers kamen, veele wt de vlucht onderschepten, en een grootemacht van vee veroverden. Door den roof verleckerd trocken sy dieper innewaerts, sonder moeras of bosschen aen te sien. Ende wt de gevangens verstaende, dat Caesar na 't binnenste van Vrankrijk was verreyft, reeden, op hoop van meerder buyt, na die ghevesten daer nu * Tongeren staet, liepen storm op het leger van *Q. Cicero*, en wierden ter nauwer nood afgeweerd. *Appiaen* betuyght, doen van alleen 500. Sicamberische ruyters 5000. Roomsche ruyters op te vlucht te zijn gedreeven. Doch op 't leest Caesars aentocht vernemende, hebben sich met een ongelooflijken schat weder over Rhijn na Duytsland gespoed. De Fransche daer na hoorende van Caesars vertreck nae Italien, ende hen selven inbeeldende, dat hy wt saek van de inlandsche onrusten niet soo haest zoude wederkeeren, beschreeven een Land-dagh, en beslooten eenhellig hare vryheyd te herstellen. Caesar op dese maer heel snellijken met sijn heyr overkomende, heeft de steden eensdeels met gheweld, anderdeels met verdrag weder ingenomen, ende na 't vernielen van de ruyterry van *Vercingetorix*, meest door de hand-leeninge van die Duytsche die doen den Rhijn-kant en Betouwe bewoonden, over al den meester gespeelt.

5. Etlijcke jaeren laeter zijn tusschen Caesar en *Pompeius* de borgerlijcke oorlogen op-gestaen. Waer in het genoegh kenbaer is dat Caesar, onder de volken van Neder-duytsland, in 't bysonder de Bataviers te baet heeft ghehad, en eyndlijken in den laesten hooft-slagh, voor-gevallen in de Pharsalische velden, door der selver sterkte en wackerheyd, overwinning tegen sijn tegen-kanter bevochten. Ende wanneer voort daer nae in den Alexandrijnschen Krijgh *Ptolemeus* Coning van *Ægypten* aen de andere zijde des strooms sijn leger sloegh, en Caesar met sijne ruyterry het overtrecken verhinderde, hebben de Duytsche, ende voor alle de Betouwsche ruyters, die vanouds in de swem-kunft en 't over-setten van selfs de allerfelste stroomen waeren afgericht, aen de laeger boord overswemmende, den vyand soo verbaeft, dat hy niet dervende stille staen sijn heyl in 't loopen stelde. De selve leeft men dat naderhand in de Africaensche tochten den Romeynen hebben gedient en groot behulp gedaen. Na 't afleggen van soo menige oorlogen, heeft Caesar vijftmael gezegeveert, maer aller eerst en aller prachtighst over de Fransche en Duytsche. Onder welke

* *Eburones*
quorum urbs
Tungri.

* *Adriaticum*

XLIX

4 Geldersche Geschiedenissen, voor Christus geboorte,

Duytsche niet alleen gestelt worden de Nederlanders be-zuyden Rhijn en Maes, als die van Tongeren, de Peel-landers en andere, maer ook hun nabuyren aen dese en geene zy van de Wael, onse Batavieren. Doch de Sicambers, Tensters en Usipiers heeft hy soo seer niet overwonnen, als wel hun boerschappen, huysen en bouw-landen met vyer geschend. *Cæsar* selve, handelende van de boven-verhaelde gefantschap en strijd der Usipiers, betoont de sonderlinge macht der Batavieren wt de beschryving van hun eyland, ende de tusschen- ofse om-loopende stroomen; vertellende elders, hoe hy, wt reeden de vyanden hem in ruytery overtreften, en door 't sluyten van alle weegen wt Vrankrijk en Italien den toevoer af-sneedden, over Rhijn in Duytsland gestuyrt had aen die Steeden in de voorige iaeren door hem bevreedigd, en van haer ruyters en licht-gewapende voet-knechten ontbooden; verstaende door dese syne nood-helpers de Ubiens en Batavieren. *Cæsar* hebbende de macht van soo menige vreemde volken getemt, heeft de nijd van sijn eygen mede-borgers niet kunnen temmen, van de welke meer dan sestig, ende onder dese *Cassius*, *Marcellus* en *Brutus*, sijn dood swooren, en het Raedhuys met het bloed besprengden van den geenen die de heele wereld in een bloed-bad had geset.

6. Hem is in 't Keyser-rijk gevolgt sijn erfgenaem by wterste wille en aenge nomē soon, *Octavius Augustus*. Dese heeft 's iaers na sijns vaders moord de Bataviers in syne veld-tochten tegen *Marcus Antonius* mede gevoert en voor sijn trouwanten gehouden. Want sy maektē een afgesonderde bende, ende hen was, eers halven, van den Keyser toegefaen het draegen van Wijngaerd-ranken op de wyse van de Hopmans; gelijk *Dio* vermeld; daer by doende, dat dit in syne tyden noch was gebruykelijk. Waer wt verder blijkt, dat de Duytsche bende, welke de Keyser, na 't betuygen van *Suetonius*, tot aen de nederlage van *Varus*, tot syne schilt-knaepen en lijf-wachters plagh te hebben, bestaen heeft wt de Geldersche Batavieren. Daer na is op 't 15. iaer sijns rijks, wesende het 16e. voor de mensch-werdinge van onsen Salig-maker, hem een vreeslijke oorlog van de Sicambers, ende hun bond-vrienden, de Usipiers en Tensteren aengefeyd. *Strabo* maekt gewagh van eenen *Melo* den Velt-heer der Sicambers, en *Dio* daer neffens, dat sy eerst etlyke Romeynen, in hun bedrijf achterhaeld, aen 't kruys hebbeng en ageld, hier na, over Rhijn tredende, een ryken roof wt Vrankrijk t'huys geseept, daer behalven de Roomsche ruytery, tegen hen wtgefondē, door behendigheyd omringt en neder-gehackt: Ende dewijl sy de voorvluchtige op de hacken volgen, buyten vermoeden tot aen 't leger van *M. Lollius* Oversten der Romeynen zijn gekoemen, dien sy een merkelyk af-breuk deden, en den arend van de vijfde Legioen ontweldigden. *Paterculus* en andere seggen noch, dat *Augustus* hoorende dese nederlag, sich van Romē met sijn heyr na Vrankrijk heeft gehaest: doch dat de Sicambers van syne aentocht verwittighd, mede, dat *Lollius* de wapens weder aen nam, en alles sich tot een openbaer en grooter oorlog liet aensien, met den Romeynen vrede troffen, en na overlevering van pands-luyden wederom keerden na hun gewesten. *Augustus* bleef doen een wijl daer stil leggen, om de saeken allenthalven aen den Rhijn-kreytz te richten. Op 't volgende Iaer soude door de Noord-zee aen den oever van Nederland zijn opgeworpen een
- XLIV.
- XXX.
- XVI.
- XV.
- XIV.

grootē walvis 20. voeten breed, 60. lang, ende in alles een vrouw gelijk, wtgefondert van kop. De Keyser naderhand, achtende sijn vorige schand quanfuyt ten deel gebeeterd te zijn door 't vertrek van dit over-moedig en strijdbaar volk, ofte door eenige voor-teykens vervaerd, gaf sich weder op den wegh na Romē, ende aen sijn stief-soon *Nero Drusus* den opficht van die land-paelen. Hoe state-lijken hy te Romē zy gewellekomt, vermits de aengeboode vrede by de Sicambers en hun mede-weygers was aengenoomen, hebben de ^a Dichters in hun heerlyke gefangen niet verfwegen. ^b *Ovidius* geeft ook te kennen, dat in die dagen de vrysters te Romē daer moy mede waeren, dat sy haer met het ros-verwigh hayr van de Sicambersche Deernen vercierden, en 't hoofd in dier voegen optoyden, dat sy geen Romeynsche maer eer Sicambersche gelieten.

7. In 's Keyfers afwesen namen de Sicambers met hun bystanders de gelegentheyd waer, en begonden, meest om dat ook de Fransche den teugel weygerden, de basuyn weder te blaesen. Doch *Drusus* heeft de Grooten van Vrankrijk, onder 't dexel van een vyer-seeft binnen *Lyon* aen den outaer van *Augustus* te houden, ontbooden, en door dat middel den oproer der onderfaeten voor gekoemen. Daer na op de Duytsche passende, heeft se wederom over Rhijn en na huys gedreeven, ende voort over den selven stroom by 't Betouwsche eyland in 't gehucht van de Usipiers en Sicambers gegaen, verdervende hier en daer hun piecken. Omtrent die tyden heeft hy den Nieuwen Yssel, door syne krijgs-luyden doen graeven, ende na sijn naem de ^c *Drusiansche Grift* geheeten, welke etlike mylen streckende in de lengte den Rhijn, door een derden mond van 't Vlie, in zee is leydende. Door 't openen van desen weg is 't hem licht geweest, de Sicambers en Usipiers niet alleen, maer ook de Vriesen aen boord te koemen. Hy had mede, effen boven de Wael of 't begin van de Betouwe, tot bedwang van den Rhijn een kribbe ofte hoofd geleyt, ten eynde onder andere dat dees nieuw-gedolve Rhijn hier door meer water-rijk en gemakkelijc voor de Roomsche vlooten soude werden, ende met een des te verder de Duytsche van hen af-seheyden. Ende aldus heeft *Drusus*, aller-eerst door dese Grift na de Noord-zee zeylende, de Vriesen onder gebraght, en over seker meer na de grensen van ^d Oostvrieland geyft, daer hy gevaet liep, rakende de scheepen door het sacken van de zee op droogten: nochtans door de Vriesen die te voet onder hem dienden gered zijnde, is alsoo de winter op handen was, weder na den Rhijn, ende van daer wyders na Romē getrocken.

8. In 't eerst van de volgende Lente is hy weder na syne voogdy en over Rhijn gekomen; ende de Usipiers vermand, als ook over den Lipstroom een brug geslagen hebbende, in 't land van de Sicambers ingevallen, en van daer door ^e Westfalen tot aen de ^f Wezer gemoeskopt: en sulks genoeg sonder beletsel, uyt saek de Sicambers doen alle hun macht te kost hadden geleyt aen den tocht die sy deden tegen de ^g Helsen, die alleen van de nabuyren 't vergangē iaer hulptegen den gemeynen vyand haddē geweygert. Op welke toestand van tyden *Drusus* lettende, sonder haer weeten hun heel gebied ging door-swieren, ende soude selfs de Wezer voor by zijn getrocken, had hem de schaertheyd van de lijftocht en de aenstaende winter niet te rug gehouden. Maer zullende de landen

^a Horat. lib. Od. 4. 2. & ibid. Od. 14. ^b 1. Amor. Eleg. 14.

^c Fossa Drusiana.

^d Chauci majores.

^e Cherusci quorum vestigium patant apparere in urbe Hertzberg propè Hassiam. ^f Visurgio ^g Catti.

landen der bond-vrienden weder befoeken, raekte in groote ongelegentheyd, vallende menigwerf in wegelagery der vyanden, ende soo nu endan aen enge en hoile plaetsen beset zijnde, was in nood van met sijn gantsch leger te vergaen. Wt welke bangigheeden hem geen ding meer heeft verlost dan sijner vyanden roekeloos geweld, die t'effens in een sprong de Romeynen meynende te verdelgē, ende haer met ongeschickte geleederen aangrijpende, selve verwonnen en op 't hazepad zijn gebraght. *Drusus* moediger op dit geluck, heeft op des vyands grond ter plaetse daer de Lippe * en Alme in een vlieten, twee Burgten te weeten *Elsen* en *Alsem*, ende noch een ander land-weer aen den Rhijn in *Hessen* doen stichten. *Florus* schrijft dat hy, behalven de besettingen aen de Maes, Elveen Wefer, tot verseekering van den Rhijn-kant over de 50. Burgen ofte Slooten heeft gebouwt, waer onder ook behoort 't heden daegsche *Doesburg*. Om welke daeden hem binnen *Romen* wel toejuychingen en eer-teykenen, doch effenwel niet de naem van Velt-heer (waer mede *Tiberius* van 't krijgs-volk gegroet wierd) zijn vergoest. Maer haekende noch al na meerder lof, wanneer de *Hessen* verlaetende den landstreek hen van den Romeynen aangewezen met de *Sicambers* t'samen spanden, heeft ze *Drusus* meestendeel door de wapenen tot onderdanigheyd gedwongen, ende dit beschick zijnde sich met den Keyfer uyt *Lionnois* (daer hy veeltijds verkeerde om den Duytschen oorlog te beter te bestuyren) na *Romen* vervoegd. Aldaer hebbende overwintert en weder na sijn gebied willende, soo hy de *Hessen*, *Munstersche* en de *Swaben* dreygde te bevechten, ende nu soo goed als aen de Elve * was gekoemen, is hy, na 't planten van overwinnings-vaendelen, van daer gescheyden, ende eer hy den Rhijn naderde, sijn been onder 't paerd hebbende gebrooken, selfs van de dood bevochten in Duytsland, daer hy den toenaem van *Germanicus* en sijn dood heeft gehaeld, ende 't welke hy soo deerlijken heeft geplaegd en verwoest, dat noch op den dagh van heeden de *Gelderfche*, *Vriessen*, ende in 't gemeen alle Duytsche den *Droes* en *Duyvel* met een en den selven naem zijn noemende. Om des Leefers nieuws-gierigheyd te voldoen, voegen wy hier by sijne beelden, soo die te sien is op twee penningen omtrent *Santen* wt gegraeven.

* Lippia & Alje.

X.

Allis.

9. Na hem is de ballast van den Duytschen krijgh geschooven op *Tiberius Nero*, die over Rhijn gaende de Duytsche niet so seer door oorlog als listige raed-slagen tot een vrede-besteck

socht te nodigen, ook eenige bal-oorige schade en nederlagen heeft aengedaen, hoewel selfs dickmaels niet vry gaende. Immers betuygd *Orosius*, dit den grootsten en ysselijxten krijgh, ende nauelijx een swaerder geweest te zijn naeft den *Africaensen*. *Tiberius* beroemd hem selfs in secker brief, dat hy negenmael van *Augustus* na *Duytsland* zijnde afgevaardigd, meer met vernuft als geweld had te wege gebraght: ende op dien voet de *Sicambers* tot sijn wil gekreegen: ook de *Swaben* met hun Coning *Marabodus* aen een vrede vast gebonden. Dan hy heeft de *Sicambers* niet alleen hem gehoorsaem gemackt, maer ongevaerlijck viertig duysend der selver na den *Franschen* bodem in de naeste landouwen over den Rhijn doen verhuysen. Dit beffelt zijnde heeft *Augustus*, als nu teland en te water al om in vrede sittende, den Tempel van *Ianus* laeten toefluyten. Ende alsoo is 'er in *Duytsland* en aen den Rhijn schier een seven-jaerige stilte geweest. Drie jaeren na de geboort-tijd van *Christus*, is *M. Vinicius* als Velt-heer na dese landen afgestuyrt, ende een jaer later *Tiberius*, door wien de *Kennemers*, die een deel van 't *Batavische* eyland besitten, als mede de *Brueters* en *Cattuariers* zijn ondergebraght, van waer hy, stellende *Sentius Saturninus* tot sijn Stadholder, ende sijn winter-leger leggende aen den oorsprong van de *Lip-stroom* die omtrent *Wezel* sich met den Rhijn vermengd, door de *Switsersche*, nu bykants vā sneeuw en water toegeestopte bergen weder na *Italien* is gekeert. Het negende en volgende jaer na *Christus* was berucht door de t'saemensweering van *Arminius* en de over Rhijn woonende *Duytsche* tegens *Quintilius Varus*. Maer of de *Bataviers* en *Sicambers* mede aen dien rey zijn vast geweest, kan ick niet seggen. Wtgefondert dat *Strabo* verhaeld, dat *Deutorix*, een van de *Grooten* onder de *Sicambers*, heymelijck verstant met *Arminius* heeft gehouden. Altoos openbaerde *Augustus* sijn mis-vertrouwen, doen hy syne lijf-hoeders de *Bataviers* afdanke op de tyding van dese soo schandelijke als schadelijke nederlage, welke drie *Legioenen* neffens alle de hulp-troppen niet wijd van 't *Dethmolder wald* tusschen de *Lippe* en *Eems* heeft verflonden. Hoewel naderhand of *Augustus* of *Tiberius* de *Bataviers* in hun vorige plaetsen waerdigheyd heeft herstelt. Immers heeftze *Tiberius* gebruykt, wanneer hy in den aenvang syner regering een gedeelte der selver *Drusus* heeft toegevoegd reysende na *Hongaryen* om het oproerig krijgsvolk in rust te brengen. *Augustus* willende sijn verlies en wraek boeten, sond *Tiberius* met een geweldige macht over Rhijn, die op 't volgende jaer van een *Westfaling* dicht by hem staende haest ware vermoord geweest. Daer na hield *Tiberius* over de *Duytsche* en andere volken te *Romen* een prachtigen vier-dagh, die vermits het ongeluck van *Varus* soo lang was opgeschort.

10. Als na *Augustus Tiberius* aen 't rijk was gekoemen, was de Rhijn-kant met twee Roomfche legers beswaerd; over 't bovenste had bevel *C. Silius*, over 't benedenste *A. Cecina*, maer over beyde het opper-gesagh *Germanicus Caesar*, de soon van *Drusus*, die doen met het opbeuren van de *Fransche* schattinge hem besigh

Na Christus
geboorte.
III.
V.
VI.
IX.
X.

XI.

XII.

XIII.

XV.

a *Caninefates*. b Hier door worden misschien gemeynd die van Brugge, Ofenbrug, Quackebrug en Delbrug in *Westfalen*, ofte ook die van Broek: ende door de *Cattuariers* die van *Ketwijk*, een Stedeken tusschē *Vezen* en *Colen* gelegē.
c *Ita Temoburgensum saltum interpretatus in Annalib. Clivia Tefmacherus, quem vide pag. 46. & seqq.*

hield. Onder dit is 'er onder de Legioenen tweedracht gereezen, die sonder bloed-plengen niet af en liep. *Germanicus* om de woedende benden werk en vernoegeen te geven, brack op tegen den vyand. *Cacina* had met eenige licht-gewaepende den voort-tocht, en laft om de bosfen te openen: een weynigh achter aen volgden de legioenen. Dus kamen fy by sterre-licht weder aende boerschappen van * *Otmersfen* en daer omtrent, daer men sonder zorg en vrees voor den vyand of fliep of flempte. *Germanicus*, om wijd en breed te ftroopen, verdeylde de roof-gierige legioenen in vier troppen, die 50. mijlen in 't rond alles te vyer en te zwaerd verdelgden, sonder ouderdom ofte geflacht van menschen, ghemeene of ghewijde plaetsen te spaeren, selfs oock niet den wijd-be-roemden tempel van *Tanfane*, die tot den grond toe wierd verwoeft. Dit leelijk bedrijf maekte de Westfalingen, * *Twentenaers*, en *Ufpiers* verwoed, die 't leed van hun nabuyren gemeener hand willende wreeken, de wouden, die de Romeynen weder moesten door-trecken, gingen besetten, haer van bezijden ende van vooren een weynigh besprongen, doch met alle macht en groote hoopen op de leste en lichte troppen aendrongen. Maer *Germanicus* de sijne ontferrende, sloeg en dreef de andere ruggewaerts. Daer nae had hy veyliger reys, en wierd het krijgs-volk in winter-plaetsen verdeyld. Na dit spoedig en groot geluck begon hy in 't begin van de Lente tegen *Arminius* sich uyt te rusten, die by fijnlands-ge-nooten voor een bysonder beschermer, maer by den Romeynen voor een oproerder van Duyt-land vermaerd was, ende door wiens lagen en geweld *Varus* was omgekomen. Hier toe gaf hem oock een prikkel de oneenigheyd tusschen *Arminius* en *Segestes*, over 't wegh voeren van zyne dochter. Derhalven heeft *Germanicus* *Segestes*, die met een merkelyk getal van fijn bloed-magen en aenhang door *Arminius* was belegerd, ontfer. Daer binnen waren edele Vrouwen, ende onder de selve de gemaelin van *Arminius* zijnde de dochter van *Segestes*, die meer aerdende na haer man als Vader, noch door traenen verwonnen noch deemoedigh van woorden, de handen vast in den boefem houdende, op haer fwangeren buyk zat en ster-oogde. *Germanicus* beloofde voor de kinderen en verwanten van *Segestes* verfeekering, ende aen hem sijne voorgacnde waerdigheyd in die landfchap. Naderhand is *Thuesnelde* de vrouw van *Arminius* in de gevangenis verloft van een jongen soone, die te *Ravenne* wierd opgevoed.

II. *Arminius* bulderende tegen de Romeynen en voor al tegen *Segestes*, schold hem voor een verrader van Duytland; daer neffens graeg tot wraeken de wapenen, trock aen fijn zij niet alleen de Munsterfche, maer oock de *Ufpiers*, *Twentenaers*, ende fijn oom *Inguiomarus*, een man wel eer in groot aensien by den Romeynen. Des te banger was *Germanicus*, ende fond, om van den oorlog niet 't effens overftolpt te worden, en des vyands macht te verdeylen, *Cacina* met 40. troppen door Westfalen na de Eems. De ruytery wierd door *Pedo* Stad-houder van *Vriesland* aengevoerd; hy selfvoer met vier legioenen te fcheep door de meynen: zulks dat het voet-volk, de ruyters, en vloot by de Eems versamelden. De Ooft-vricen tot bystand overbodigh, wierden in dienst aengenomen. *L. Stertinus* heeft met een vaerdige bende de Westfalingen, die vast in haer eygen land blaecten, nedergemaekt, ende onder

den buyd weder gekregen den standaerd van de negentiende legioen, onlangs met *Varus* verlooren. Daer na trock het heyr na de uysterfte landpaelen der Westfalingen, en verdorf alles tusschen de Lippe en Eemse, niet wijd van 't *Dethmolder* wald, daer men de over-blijffelen van *Varus* en de legioenen zeyde noch onbegraeven te leggen. Maer *Germanicus* den aerzelenden *Arminius* op 't fpoor volgende, beval, soo rashy kans fagh, de ruytery aen te vallen, en den vyand fijn land-weer te onneemen. *Arminius* de syne by een treckende en vermaenende nae de bosfen te wijken, heeft sich schielijken omgewend, ende voort een leuz om uyt te vallen gegeven aen de geene die hy in 't woud had verborgen. Het paerde-volk van *Germanicus* wierd door defen zeltzaemen handel verbyfterd, en de gefondene hulp-benden door de vluchtende voort-geftuwd, verdubbelden de vrees, ende wierden gedreeven in een broek-land kundigh den overwinners en gevaerlijk voor den onkundigen. Maer als *Germanicus* met de legioenen kam aensetten, begonnen de Duytsche schrick en de Romeynen moed te krijgen, en raecten alfoo met gelijke winst en verlies van malkander.

12. Daer nae heeft *Germanicus* 't heyr weder om na de Eems geleyd, en de legioenen, gelijk voor heen, ingefcheept. Een deel van de ruytery had laftlangs den oever van de Noord-zee na den *Rhijn* te keeren. *Cacina* die fijn eygen tropvoerde, hoewel hy door bekende weeghen reyde, was gewaerschouwd de lange bruggen over de woefte meynen in alle yl over te trecken. Doen zijn verscheyde schermutselen voor-gelallen tusschen hem en *Arminius*, die de gelegentheyd der plaetsen te baet hebbende, *Cacina* geen kleynen anxt op 't lijf braght, en de Romeynen foo goed als gewonnen en verdelgd soude hebben die alle beevende na de haven toe liepen, ten ware *Cacina* sich aen den ingang van de poort nederwerpende, de voor-vluchtige hadde gekeerd. *Arminius* is met een gefonde huyl, en *Inguiomarus* met een swaere quetzuyr uyt dat gevecht gefcheyden. 't Was laet in de nacht, doen de Legioenen, vermoeyd door wonden en ongemack, aenden *Rhijn*-kant en in hun winter-plaetsen weder kamen. *Germanicus* had de tweede en vier-tiende van de ingefcheepte legioenen *P. Vitellius* mede gegeven, om die te land over mede na den *Rhijn* te leyden, ten eynde de vloote te vaerdiger over de ondiepten soude vaeren, ende by 't ebben der zee niet soo swaer finken. Dees had in 't begin goed reysen op het drooge ofte een luttel door den vloed bevochtighde aerd-rijk: dan onlangs hier na, door 't op-jagen van den Noorden wind ende volle Maen die de wateren meeft doet fwellen, is het krijgs-volk hier en daer heen gefchopt en verftooven: ende aengesien 'er doen geen dijken waren om de zee te ftuyten, stond alles onder water, sonder dat men de zee en oever van 't vaste land, en de grinten of zand-plaeten van de diepten konde onderscheyden: aldus wierden fy van de golven omgeflogen, ofte in de afgronden neder gestort: het vee, de packen, ende doode lichaemen dreeven onder een. Ten lesten is *Vitellius* met sijne toe-vertroude bende op de hoogten geraekt, en soo na den *Yffel*-stroom getrocken. Ende aldaer zijn dese legioenen en ruyters van de vloot van *Germanicus* ontmoet, ende voort met hem nae hun winter-leger gevaeren. *Stertinius* was nu alreeds voor uyt geschickt, om

Segimer.

* *Marfs*.

* *Tubantes*
quorum no-
men etiam
servasse vi-
dentur bo-
dium Ben-
themenses.

XVI.

Segimer den broeder van *Segestes* in genade aen te neemen, welken hy met sijn zoone na de Stad der *Ubiers* heeft vervoerd, ende hun beyde vergiffenis toegefeyd, doch beswaerlijker aen den zoone als aen den vader, om dat hy gheseyd wierd het lichaem van *Varuste* hebben mis-handeld.

XVII.

13. Op het volgende jaer liet *Germanicus* een vlootte van 1000. scheepen van allerhande wijze toerusten, ende in de Betouw vergaderen, om des eylands wel-geleghentheyd in het gemackelijck landen, volk in te neemen, ende van daer nae verscheyde gewesten over te stuyren. Als sy daer waren gekoemen, is hy de *Drusiaensche Grift*, daer na de meeren ende de Noord-zee in-gelopen, voerende sijne krijgs-macht tot aen de Eems, en latende de scheepen aen de linker stroom. Waer over 't gebeurde in 't over vaeren van de Watten, dat de Betouwers in de hinder-tocht, dewijl zy by de hooge vloed in 't water dompelden en vertooning deden van haer swem-kunst, overfolpt ende eensdeels verdronken zijn. Van daer zijn sy, om *Arminius* onder oogente gaen, opgebrooken nae de *Weser-stroom*, daer de Romeynen op de laagste plaetzen zijn door-gewaed, ende de Bataviers recht toe recht aen door getrocken. Hun Overste *Cariovalda* aldaer in een vlackte, rondom met beemden beslooten, door des vyands argelift en onkund der plaetzen verstrickt zijnde, ende na een lang en hard tegen-weer de zijne vermaenende om met een dicht in een ghedrongene macht des vyands geleederen te breeken, dewijl hy onder de menichte dapper s'chermutselt, is ten lesten neffens sijn paerd van alle de quetsuyren overwonnen, ende met veele edelen in 't zand gevallen. In 't afgaen van de soemer zijn eenige Legioenen landwaerts na haer winter-ruste gesonden: doch de meeste heeft *Germanicus* in scheepen geleyd, omze door de Eems in zee ende soo voort nae 't Vlie en den Rhijn over te brengen. Dese hebben een grouwelijke schip-breuk uytgestaen: een gedeelte der scheepen is gesonken, andere aen ver-geleegen en onbewoonde eylanden gestrand, daer het volk van kommer is vergaen, uytgefeyt weynige die 't vleys van hun paerden hebben gegeeten. Alleen is het roey-schip van *Germanicus* aen de kust van Oost-vriesland geland. 't Gerucht van de verongeluckte vloote heeft den Duytschen nieuwē moed, en *Germanicus* nieuwe moeyten gegeeven. Maer Keyfer *Tiberius*, leggende nu het Leger in sijne winter-stede, en verzuymde niet *Germanicus* door meenige brieven te vermaenen, *hy soude nu binnen Romē sijne oyer-dagen en blijde inkomst komen houden, alsoo 'er alreeds genoeg gewaegt en genoeg was gevochten: hy self had eerijds negenmael in Duytsland geweest, ende meer met beleyd dan met de wapenen uytgevoerd: men konde de Westfalingen en andere hals-sterke volken in hun onderlinge tweedracht laten, ende soo voort.*

XVIII.

14. Daer nae heeft *Germanicus* gezeegevyert over de Duytsche by hem verwonnē ofte in bondgenootschap getrocken, ende sijn doen ten toon gevoerd, gelijk *Strabo* aenmerkt, *Sigismund*, soone van *Segestes*, eertijds door sijn vader aen 't outer van de *Ubiers* tot priester verkooren, ende naderhand, als na 't af-sterven van *Augustus* Duytsland begon te weyfelden, nae 't afleggen van de huyve, geworden Veld-heer der Westfalingen: *Thuesnelda* sijne sutter ende bed-genoote van *Arminius*, met haer drie-jarigen zoone *Tumelicus*: *Sesithacus*, de soone van *Sigmer* Overste van de Munsterische, met sijne vrouw *Rhami* (welcken vrouwen naem

men als noch seyde in Vriesland bekend te wesen) dochter van *Veromerus* Vorst van Hessenland, ofte, soo andere schrijven, van Batavien: *Deudorix* soone van *Bactorix*, broeders soone van *Melo* voor heen ghemeld ^a, een Sicamber: daer word oock genoemd *Libys* een priester onder de Hessen, ende verscheyde volken, als te weeten, de *Anfuariers*, ofte (soo ze *Tacitus* heet) ^b *Angrivariers*, *Westfalingen*, *Usipiers*, *Cattuariers*, *Hessen*, en andere. Oock wierd de roof omgevoerd, behalven de af-beeldingen der bergen, stroomen en veldslagen: en tot gedachtenis van desen pracht penningen geslagen met het opschrift en afzetfel van *Germanicus*, waer van wy 'er alhier een, die by Santen gevonden is, vertoonen.

Twee jaeren laeter is *Germanicus* van vergift (soo men vermoede) in *Syrien* gestorven, die om sijne liefalligheyd en achtbaeren omgange van al de wereld, zelfs oock van sijn vyandē, wierd bekleegd. Korts hier na heeft der Hessen Vorst *Adgandesfrinus* door brieven aen den Raed van Romē *Arminius* beloofd aen kant te helpen, zoo men hem 't vergift bestelde. Welcke onduytsche daedt van een Duytsch Heer by hen is verfoeyd. Niet te min heeft *Arminius*, om dat hy, soo men uytgaf, nae 't rijk stond, sijn eygen landzaeten tegengehad, en is eyndelijken door nijd en bedrogh van sijn bloed-vrienden in 't 37^e. jaer ouderdoms, en het twaelfde sijns bewinds om hals gekomen: een voor-vechter buyten twijffel van de Duytsche vryheyd, ende die Romē niet, gelijk andere werelds-heeren, in haer teere beginzelen maer in haer beste bloeyzel en manlijkheyd heeft getart en dapper moede gemaekt. Ses jaeren daer nae hebben de Sicambers onder 't bestier van *Poppaeus Sabinus* gedient tegen de *Thraciers*, die den Romeynen den uyt-schot van hun beste manschap tot den oorlogs-plicht haddē geweygert. Onder andere was 't in desen krijg denkwaerdig, dat de Roomsche Schuttery op de *Thraciers* uytgaende wel menige doch kleyne quertzuren gaf, ende na by komende wierd door een fellen inloop overvallen; ende daerom stond tot hun ontfet gereed een bende van Sicambers, die vaerdigh ter hand was, ende soo door 't geraes van hun zangen als wapenen vervaerlijck. Onder dit saeten oock de Sicambers aenden Rhijn niet met gebonden handen, doende in *Vrankrijk* geduyrige schaede en inbreuken tot groote kleynachting en geen minder gevaer van 't Roomsche Rijk: ende wierd *Lentulus Getulicus* afgevaardigd om hen te beheerschen, ende die over-trotse volken in teugel te houden. Weynige jaeren daer nae booden de *Kennemers* en *Bataviers* de behulpelijcke hand in den oorlog, die *L. Apronius* Land-voogd van *Neder-duytsland* met tegenspoed heeft aengewangen tegen de *Vriesen*, willende van den hals schuyven het onlijdelijke jock van *Olenius* en de Romeynen.

XXI.

XXVII.

XXXI.

^a Siet hier boven op het seshienste jaer voor Christus geboorte.
^b Die van Engeren by de *Weser*, 't welck nu een Vleek, dan eertijds een Hertogdom is geweest.

XL. 15. Na etlijke jaeren is *Cajus Caligula* in de plaets getreeden van sijn voorfaet *Tiberius*, wiens groote toerustingten tegens de Duytsche en Groot-Brittannien in rook en spot zijn verdweenen. De oorfaek van desen tocht zeyden geweest te zijn, 't getal der Batavieren, die sijn lijf bewaecten, ofte uyt het selve volk ofte uyt de nabuyrige Duytsche vol te maeken. In 't leger komende heeft niet anders verricht, dan *Adnimocinus*, soone van *Belin* der Batavieren Coning, die van sijn Vader uytgestooten ende met een hand vol volks was door gegaen, in sijn schut aengenomen, ende daerom hovaerdige brieven na Romen afgevaardigt, als of hem 'tgantsche Eylant in handen ware geleverd. Ende nadien hem stof van oorlog ontbrack, heeft hy sommige Betouwers van syne lijf-bende geboden aen de over-zyde des Rhijns ter schuyl te leggen, ende hem, na gehouden noen-mael, met een yffelick getier te boodschappen dat de vyand voor handen was. Doen is hy met sijn gefelschappen een deel ruyters opgevloogen, en naer 't naefte bos quaensuys als tot een gevecht verrocken. Naer meer diergelijke sotte parten ten lesten gelact makende van Britannien te willen beoorlogen, heeft sijn leger op de zee-strand slaggh-vaerdigh gemaakt, ende met een Iacht een weynig van land vaerende maer strax weder keerende, het krijgsvolk, door 't geblaes van basuynen als tot een strijd verwackerd zijnde, bevoolen de zee-schelpen op te rapen. Tot een denk-teeken van welke overwinninge (gelijk hy 'tnam) op staende voet een hooge tooren wierd opgericht, om 's nachts als een vier-backen te strecken voor de af-gedwaelde scheepen. Tegen hem dorfde sich vyandlijk aenstellen de Vader van *Brimio* den Kennemaer, die 't gedreyg van fulke tochten maer voor een blaes en bulleback hield. Soo dat men nae alle schijn nae desen Keyser *Cajus* de naren ende die niet wel by hun verstand zijn, als noch *Keyen* noemt, en 't spreek-woord van de *Key* *srijden* gebruykt, als men wil seggen, dat men yemand van syne dollicheyd en den hoofd-worm behoort te geneesen. Dese tooren heeft, na 't gemeen gevoelen, gestaen omtrent de mond van den middel-Rhijn by Catwijk, ende is naderhand van Keyser *Severus* to een wapen-huys of diergelijk gebruyk gekeert. Effenwel had de selve *Caligula* (hoewel hy om syne onmenschelike wreedheyd en andere gebreeken, meer een ongediert als een mensch geleck) de Bataviers syne Lijfknechten door geduyrige schenkaedzien aen hem soo verplicht, dat sy verstaende sijn dood, als dollen wtsinnig eenige van de hand-dadige, daer na elk die hen onder weegen tegen kam, ia selfs sommige onschuldige Raeds-heeren door de klingh ioegen.

XLIII. 16. Onder 't Keyser-rijk van *Claudius* heeft *Aulus Paulinus* sich nae Britannien vervoegt, ende een groot deel van 't eyland vermeertert. Alwaer by seker stroom door de onverwachte aankomft van 't Betouwsche krijgsvolk (die het als voor een speele gaen hielden de heftigste stroomen over te swemmen) de vyanden ter neder ofte op de vlucht zijn geslaegen. Dese overwinning heeft veel tijds en moeyten, ende den Keyser, eer ze verkreegen wierd, mede een reys nae Britannien gekost. De laer boeken van Holland melden, dat *Claudius*, eer hy uyt Britannien weder te Romen kam, door de wind na 't land van Batavien gedreven zijnde, in een grouwsaem bosch wasinge-

gaen, ende vraegende na des selfs grootte, van de bywoonders geantwoort, dat het in de breyte drie mylen en negen in de lengte sich uytstreckte. Hoorende daer na 't gebolk van velerley beesten, soude hy ondersocht hebben of 'er menschen woonden, en verstaende dat het woest en ondoorgankelijk was om de wolven, beeren en kudden van wildeossen, ende alfulke die by geval door de moeyelike paden raekten ten eynde van 'twoud door de onstuymige Saxenaers wierden besprongen, uytgeroepen hebben, dat men dit te recht een *wild en ongenaedig bosch* mocht heeten, van waer het vooris den naem soude hebben behouden. Dan hoe beuzelachtig dit zy, is hier by af te meeten, dat geene Schryvers van die eeuw vertellen, dat Keyser *Claudius* uyt Britannien over Batavien na Romen is geryft; gesweegen, dat doen de naemen van Saxen noch niet waren bekend. Maer vermits de Duytsche, ende onder hen de Sicambers en Batavieren, altoo weynigh het iock als de ledigheyd konden verdraegen, heeft *Claudius*, om hun te muylbanden, *Vespasian* gefonden, die sich in dit stuck redeliken wel heeft gequeeten. Naetlike jaeren begonnen de Oost-vriessen, onder hun Opper-hoofd *Gennascus* een Kennemer, die van den Romeynen, na een lang-iarigen dienst, was over-gelooopen, op de Nederlanden, ende voor al met kleyne scheepen op het gebied van de Fransche te rooven. Maer *Corbulo* voerende syne Iachten door de Yffel, ende van daer door 't Vlie ende Watten, heeft des vyands pincken in den grond gedrukt en *Gennascus* veriaegt. Ende alsoo hy van den Keyser gelact was geen vorder geweld op de Duytsche te gebruyken, heeft hy, op dat het krijgsvolk van de luyigheyd in geen wulpsheyd mochte vervallen, tusschen de Maes en Rhijn een Grifte ^a 23. mylen ver doen af-steeken, om daer mede de overvloeying van de Noord-zee te beletten. *Ortelius* giff dat dit de Leck ^b moet zijn omtrent Wijk en Bueren in de Neder-betouw, vermits de gelegentheyd der plaetsen en 't gevaer van overvloeying 'twelk daet in 't bysonder staet te bevreesen. Want ook *Dio* seyde dese Grift daerom gemaakt te zijn, dat by hoog-zee-water de Maes en Rhijn wordende achterwaerts gedreeven, niet over boord souden strijken.

17. Na de dood van *Claudius* was 'er schier een seven-iaerige rust, soo aen den boven-als beneden-Rhijn, meest door der Velt-heeren aert, die een grooter eer verhoopten uyt het onderhouden der vrede, als uyt de nual te gemeyne teyken van een prachtige vyeringe. In die tyden hadden het Veld-heerschap over de legers *Paulinus Pompeius* en *L. Vetus*. Van de welke *Paulin*, om der soldaeten ledige handen werk te geeven, den dam ofte dijk, voor 63. jaeren om den Rhijn te breyden by *Drusus* begonnen, ende naderhand onder den voet geworpen, een weynig boven de Wael op den Franschen, ende nu Gelderschen, bodem weder heeft opgemaakt. *Vetus* had voor, de ^c Mosel en ^d Saone, door het delven van een middel-graft tusschen beyden, in een te leyden, op

^a *Fossa Corbulonis*. ^b Andere spreken dit tegen, uyt reden de Leck wijder van de zee ligt dan dat sy daar toe soude kunnen sienen. ende voorige lengte ook meer als 16. mijlen te boven gaet: dan verstaen door dese Grift de *V. Aeringh* genaemt de Vliet, schietende van Leyden door Delft, ende by de vleske Sluys in de Maes. ^c Want seggen sy, behalven dat die naerder by de Zee is om zyn over-loop te verhoeden, soo komt ook hare lengte met die van 23. mijlen heel nauw over een. ^d *Mosella*, ^e *Araris*.

dat

XLV.

L

LI.

LXV.

LXVIII.

dat het krijgsvolk door de *Saone* daer na in de *Rhosne* en *Saone* koemende langs die Grifte in de Mosel-stroom, van daer in den Rhijn en voort na de Noord-zee mocht overscheepen. Doch *Aelius Gracilius* Stadhouder van Nederland heeft wt afgunsticheyd den voortgang van dit werck belet. Maer de Vriessen duchtende dat de Roomsche Overste langer geen recht ofte last en hadden van te oorlogen, laetende de wolden en veenen voor hun ionge mans hebbende onweerbaere menichte, door de meeren die haer wt de Yffel in't Vlie verspreyden, gevordert, en niet wijd van den Yffel-stroom in de ledige en tot der soldaeten behoefte af gefonderde landen sich nedergeset, door aenradingh van hun Over-Heeren *Verritus* en *Malorix*. Zy begonnen vast huysen te timmeren, 't veld te bezaeyen en als hun eygen te bearbeyden, wanneer *Didius Avidus* de nasact van *Paulin* hen met geweld dreygende, soo zy niet na hun oude paelen verhuysden ofte nieuwe van den Keyser verwierven, *Verritus* en *Malorix* heeft genoodsaekt na Romen te reysen en den Keyser *Nero* om land-winninge te smeeken, die hy beyde, om de groote vry-borsticheyd die hy in hen speurde, met het burgerrecht van Romen wel heeft beschonken, dan esfenwel den Vriessen de aangemaetigde land-streek niet willen toestaen. Als zy niet te min bleeven sitrende, heeft ze de Roomsche ruterij schielijken gedwongen te ruymen, ende de hardste tegenstreevers gevangen of verlaegen. Daer na is de selve landouw (welcken eerst die van *Campan* ofte de Over-Yffelsche, ende by verloop van iaeren de Twentenaers en *Uspiers* hebben ingehad) door de *Aufibariers*, een volk machtiger dan de Vriessen, ende hun leyds-man *Boiocalus* ingenomen, die lande-loos en van de Oost-Vriessen wtgestooten baden dat men hen desen hoek als een veylige ballingschap wilde vergunnen. *Avidus* gaf de *Aufibariers* in't openbaer dit bescheyd, dat het aen der Romeynen believen stond wat zy gaven ofte namen. Maer aen *Boiocalus* in't bysonder, die wel eer aen de Westfaelsche oproerigheyd vast wezende daer na onder *Tiberius* en *Germanicus* had gedient, beloofde hy, om de oude kennis halven, bouweryen te geeven. 'T welk dese man, als een loon van verradery, verwierp, en daer by seyde: *Ons kan geen aerde, om daer in te leeven en te steroven, ontbrecken*. Ende alsoo zijn zy, quaeds moeds van een gescheyden. Daerom riepen sy de *Munstersche*, *Drentenaers* en andere volken te hulp. Dan *Avidus*, schryvende aen *Curtilius Mancina* bevel-hebber van't bovenste leger dat hy over Rhijn treckende sich van achteren soude vertoonen, is self beneden over den Rhijn na Drent gegaen, dreygende het wterste, soo sy hen niet afen sonderden. Dese en de vordere hier door vervaerd zijnde, ende geen moeyten of gevaer willende wtfstaen voor een ander, hebben de *Aufibariers* sich gekeert na de *Vspiers* en *Twentenaers*, ende zijn van daer gejaegd na de *Hessen* en *Berchf-land*, tot dat na lange doolingen en jammeren hun manschap is verslagen, en de onnossele schare voor roof verkoft.

LXV. 18. Eerlang daer na is'er in *Britannien* tusfchen *Neroos* Stad-houder *Suetonius Paulinus* ende de eylanders een geweldige hoofd-slagh voorgevallen: daer de *Bataviers* en *Sicambers* haere kloeck-moedigheyd en trouwe mede toon stelden, hebbende de macht van *Paulin* met nieuwe vul-troppen gesteeuwigd, ende wel acht benden wtgelevert. Drie iaeren laeter als *Nero*

de moord van sijne moeder *Agrippina* en meer grouwelen had bedreeven, bestond *Iulius Vindex*, een Fransch-man van Koninglijken bloede, over de beestelijckheyd des Keyfers tegens zyne landf-luyden wt te vaeren, en *Sergius Galba* een hert in te spreken om desen onwaardigen de kroon van't hoofd te rucken. *Nero* die lucht vernemende rockende verscheyde Overste op tegen dese bel-hamels ende met naemen *Rufus*, die 't bevel had over *Duytsland* ende de legers aen den Rhijn, neffens *Rubrius Gallus* en *Fomteus Capito*. Van de welke *Capito* niet alleen *Iulius Paulus*, een *Batavier* die onder zyne voor-ouders Koningen reekende (om dat hy 't met *Vindex* had gehouden ende daer na *Rufus* aengehangen, die na de verstroying van *Vindex* by het krijgsvolk voor Keyser was opgeworpen) door een aangewreevene beschuldiging van oproericheyd ter dood heeft gebraght, maer ook den *Batavier* *Claudius Civilis* geboeyd aen *Nero* overgesonden. Dan is cortelinx na de aflyvicheyd van *Nero*, en door des selfs nasact *Galba*, van zyne kluyfters ontslaegen. Dese laeste heeft in den aenvang zynen heerschappy de bende van de *Duytsche* ofte *Batavieren*, van de vorige Keyfers tot haer lijf-hoede opgerecht ende welkers oprechticheyd in verscheyde voorvallen was gebleeken, afgedankt ende sonder eenige toegift weder na huys laeten gaen, wt vreesse, soo men meynde, van *Cneus Dolabella*, van wien zy meer werks dan wel van hem scheenen te maken. Omtrent desen toestand van tyden wierd *Aulus Vitellius*, wt *Galba's* last, na de benedenste deelen van den Rhijn afgevaerdigd. Het leger op *Galba* gestoord van wien het geen geschenken had ontfangen ende daer en boven haekende na nieuwheden heeft hem gaerne ende met handen-geklap aengenomen als wesende een soon van een drieiaerig Borgemeester, op't beste zijns leevens, ende van een milden en openhertigen aert. Om welke eygenscapen hy omtrent na een maend binnen *Colen* Keyser is wtgeroepen en door de vernamdste boerschapen omgedraegen met een bloot rapier inde hand. *Galba* sulx hoorende droeg het Keyserdom over aen *Piso Licinianus*. *Orbo* siende door desen vond sich van zijne hoope tot het rijk versteeken, nam een opset hun beyde aen kant te helpen, als hy ook dede. Onder dit is *Civilis*, een hoog-moegend Heer onder de *Batavieren*, van zijne banden en toe-gedachte straffe verloft, om dit trots volk door dese wreedheyd niet te verbitteren en gaende te maeken.

19. De saeken dus vreedmd loopende, begonnen acht *Betouwsche* benden, binnen *Langres* leggende tot behulp van de 14. legioen, de legioen te verlaeten en aen't hollen te raeken. *Fabius Valens* die voor *Vitellius* tegen *Orbo* diende wel weetende hoe veel aen haere gunst ofte vyandschap was geleegeen, trockze te gemoet, en beducht zijnde dat de kyvagie tusfchen beyde tot een openbaer gevecht mocht wtvallen, vond raedtsaem, door de straffe van weynige, de andere van hun plicht te vermaenen. De *Vitelliaenen*, bevochten als doen, hoewel met tegenspoed, de Stad *Piacenza*. Weshalven *Cacina* met schaemte en vrees van schimp bevangen, over de *Po* syn leger ging verplaetzen na *Cremona*. In zyn aftreck zyn hem bygekoemen *Turullius Cerealis* met etlike matroolen, ende *Iulius Brigantius* een *Betouwer*, de susters-zoon van *Civilis*, ende *Rit-mee-ster* over een hoop paerde-volks. Maer de *Bataviersche* troppen bleeyen als noch stijf-zinnig en

LXIX.

LXX.

Colonia Agrippina, vel Vborum.

d Vrb: Lingonum.

e Placentia f Padus.

in haer eerste oproer, ende koemende aen de huten van yeder Legioen, pochten; dat sy de vierthiende Legioen hadden ingeteugelt, Italiën aen Nero ontweldicht, ende al het geluck des oorlogs in hare handen droegen. Valens vermoedende dese baldadigheid met meyneed vermengt te weesen, om de bal-hoorige door behendigheid van een te scheidē, beval een deel Bataviers tot bystand te gaen van die van Tongeren, die van *Orho's* vloote overlast leeden in Vrankrijk, 't Welk ruchtbaer werdende treurden hun spits-broeders, de Legioenen gründen, dat sy nu de hulp en 't geselschap van dese onverzagde mannen moesten ontbeeren; dat die oude over-winners en over-winners van soo veele oorlogen, soo haest de vyand sich in 't gesicht vertoonde, alsuyt den slagh wierden weghgevoerd: indien'er aen eene Landschap meer was belangt dan aen de hoofd-staden wel-stand des Rijk, wouden sy alle hun rot-gesellen vergeselschappen: maer soo 't steunzel en behoudenis van de overwinning alleen hing aen Italiën, men behoerde de steeuwichste leeden van het lichaem niet af te scheuren. Als sy hare galle dus wtbraecten, en Valens door het af-senden der hap-schaeren den oploop socht te stuyten, hebben sy wit noch swart aensende, hem overvallen, ende met steenen geworpen. Doch *Alphenus Varus* Maerschalk van 't leger, heeft niet sonder argheyd de allenxkens slijtende onrust 'teenemaal nedergeleyd. Want verboden hebbende aen de hoopmans de ronde te doen ende het geblaes van basuynen, begonnen sy alle te verflaunen, en verbaefd d'een op d'ander te kijken, ende, om dat niemand de twyfel-moedige beheerschte, door stil-swijgen; verdragfaemheyd, ende ten lesten door smecken van selfs vergiffenis te soeken. Valens houdende de middel-maet, en eyschte niemand tot straffe; dan beklagde eenige weynige, om door oogen-luyking sich niet verdacht te maeken, indachtig zijnde, dat somwylen in de bürgerlike oorlogen het krijgsvolk grooter vryheyd aenneemt dan de Velt-heeren.

20. Wanneer daer na de selve benden gevoegd by die van *Cacina* aen de Po verscheyde bewijzen van hare vroomigheyd in 't oogh van beyde legers hadden gegeven, mer in den stroom te springen, des vyands vaer-tuygh vast te houden ofte in den grond te booren, ende op den over-loop te klanteren, is daer op gevolgd de eyndelijke en groote hoofd-strijd tusschen *Cremona* en *Verona*. Alwaer *Alphenus Varus* met de Bataviers de nood-lijdende *Vitelliaenen* te rechter tijd te baet kam, na de nederlage van een deel scherm-meesters, die in het over-scheepen vanden vyand op den stroom waren verslagen. Ende alsoo hebben de verwinners van ter zijden in dringende en de middelste slagh-order breeken-de, de *Othonianen* wt het veld geiaegd. *Orho* die buyten 't gevaer van 't gevecht hem verhielt te *Brescello* in Vrankrijk, verstaende eerlang wt de voor-vluchtige de droevige maer van dese geschiedenis, is trooste-loos in sijn eygen swaerd gevallen. Waer over die van *Romen* den af-welenden *Vitellius* op het Schouw-burg hebben toegeluycht, ende een gesantschapaen de Duytsche legers gedaen, om die over desen zegen te looven en danken. *Vitellius* heeft te *Lyon* een deel van de gevangene Overste ter dood verweesen, ende daerom de Legers in *Slavonien* van sich vervreemd. De vordere Legioenen benijdende aen de Duytsche legers dese eer, waren mede gierig tot den oorlog, Boven dit was *Vitellius* bekom-

merd, dat de verheerde Legioenen, door Italiën en onder sijn heyr verspreyd, op het mes spraken; voor al de vierthiende Legioen, die niet wilde weeten overwonnen te zijn, ende daerom weder moest na *Britannien*, terwijl de *Betouwsche* krygers nae *Romen* alleen wierden geweesen, vermits hun ouden wrock tegen die van de gefeyde Legioen. Dan de eens ingefoogen haet is korts daer na weder wt-gebrooken. Want als binnen * *Turin* een *Batavier* seker hand-werx-man wt-schold, ende een van de gemelde Legioen hem als sijn huys-waerd voor-sprack, ende yeder van syne mackers werd by gestaen, soude het van woorden schier tot slaegen zijn gekoemen, ten ware twee andere benden die van de legioen by vallende, de *Bataviers* vrees en d'andere moed hadden gemaekt. Dit gaf *Vitellius* oorfaek om de vierthiende Legioen elders heen te schicken, en de *Betouwers*, als een trouw volk, onder syne troppente steeken. Naderhand is de *Betouwsche* krygs-macht, om haer hoofd-sweer en korfelheyd wat te vergeeten, na den *Rhijn* kant wech gestuyrd, ende daer door een luyk open gedaen tot de opgevolgde in-ende buyten-landsche oorlogen.

21. Middelertijd ging *Vespasiaen*, Stadhouder in 't Oosten, swanger van krijg en verradery: doch vonden syne aenlagen geen grooter hinder-pael, dan de *Duytsche* legers, welker strijdbaerheyd hem niet dan al te wel was bekend. Dese swaer-moedigheyd verging een weynig, als hy tyding kreeg, dat *Vitellius* gefind was de *Duytsche* legioenen na *Syrien*, in een vreedzame en weeldige laudouw, te vervoeren, ende de aldaer huys-houdende Legers in tegendeel nae *Duytsland*, als een kouden hoek en hongerkamp, te verplaetzen. *Vitellius* niet lang daer na verstaende den af-val van de derde Legioen, ontbood in *Duytsland*, *Britannien* en *Spanien* om hulp, die immers soo langsaem ten voorschijn kam, als hy ze slappelijk eyschte. Onder andere Land-voochden was *Herdeonius Flaccus* bevreesd voor de *Batavieren* en naekende onrusten, ende ook by den Keyser self half verdacht. Op 't leest *Vitellius* door ongeluckige geruchten van alle kanten opgeweekt, gaf aen *Cacina* en *Valens* last sich tegens *Vespasiaen* wt te rusten. Maer het *Duytsch* heyr wt *Romen* trekende, had een heel andere gedaente als het plaght; geen pit in 't lichaem, noch vuyrigheyd in 't gemoed: de luyheyd vertoonde sich in de paerden, ende de roekt in de wapens. Het volk was traeg en dun, schuwende de son, stof en onweder, ende soo veel te vaerdiger tot kraekeel, als het loom was tot het verdraegen van den arrebeyd. Aen de zy van *Vespasiaen* ging alles toe met meerder trouw en rappigheyd. * *Peterwarden* in *Croatien* was hun winter-plaets, alwaer men in beraed stelde of het beter ware te haesten oft te suckelen. Die nae bystand wouden wachten en den krijg slepende houden, roemden de macht en roem van de *Duytsche* legioenen, dat ook *Vitellius* met het *Britannische* leger was versterkt, en meer diergelijke dingen. Eyndliken werd beraemd dat men met de saeken soude voort-vaeren, *Verona* tot een leger-stede neemen, ende de *Alpes* 'eyndens 't gebied van de * *Grisons* besetten, om het *Duytsche* heyr den door-gang in *Italiën* te belletten. Na 't vermeesteren van sommige *Italiaensche* plaetsen en 't deerlijk verwoefften van *Cremona*, wierden *Iulius Caesarius* hoop-man wt *Burgondien*

* *Brixellum*, wyls in *Gallia Togata*.

* *Illyriens*.

* *Augusta Taurinorum*.

* *Petovio*.

* *Rhetia*.

Burgundien na Vrankrijk, en de Overfte *Alpinus Montanus* van Trier, die voor heen van *Vitellius* aenhang waren geweest, na den Rhijn-kant, en andere na andere gewesten wtgezonden, om de boodschap van desen zegen te verbreyden. Na dese quaede stooten belaste *Vitellius* aen *Iulius Priscus* en *Alphenus Varus*, die veeltijds 't bevel had over de Betouwers, met 14. benden en de gantsche ruytery den berg Apennin te bewaaren; hy selve reysde na Mevania in 't leger, ende hoorende het over-gaen van de vloot te * *Mefano*, van daer na *Romen*.

22. Terwijl het in Italiën soo heet af-liep, stond ook Nederland in een volle vlam van oorlog en oneenigheyd, waer van wy den oorsprong en voortgang kortelijc gaen ontdekken. *Iulius Paulus* en *Claudius Civilis* waren broeders wt een Coninglijk huys by de Batavieren, en boven andere doorluchtig. *Paulus* was, door een opge-raepte aenklaght van wederspannigheyd, van *Fonteijs Capito* verrast en omgebraght; *Civilis* gebonden na *Nero* gevoerd, ende van *Galba* op vrye voeten geset; maer onder *Vitellius* wederom van 't leger tot straf gevorderd zijnde, (hier by koemende den wt-schot van 't krijgs-volk die de Betouwers was opgeleyd, welke de Roomsche dienaers noch swaerder maekten door hun wulpsheyd, gierigheyd en overdaed, ende met oude ofte onmachtige mannen wt te kiezen, die ze daer na weder voor geld lieten gaen,) hebben hem tot grimmigheyd ontfteeken, ende syne lands-genooten, om den volck-keur niet toe te staen. Waer over *Civilis*, noch driester worden- de vermits de verdeyling des Roomschen Rijx ende der Velt-heeren tweedracht, de wapenen aennam; niet in 't openbaer, op datmen hem als vyand niet mocht bejegenen, maer voorwendende de kamer-raedschap van *Vespasiaen*, ende de oorfaek des oorlogs werpende niet op het afweeren van 't leed hem of den sijnen aengedaen, dan op de zijdigheyd van de Opper-hoofden. Dese onlusten heeft *Civilis*, door verkeerde wtlegging, in sijne landsaeten noch hooger doen wassen, ende hen, in 't a. *Heylig woud* onder 't dexel van een gast-mael by een gelaeden, ende van de nacht en vroolikhed vervoerd zijnde, door sijn zwetzen aengeprickelt, beginnende van den loff en roem des volks, ende leerende dat de Roomsche macht door oneenigheyd van een was gescheurd, ten eynde sy met minder beschromdheyd en meerder hoop van vergiffenis, de saek by de hand souden neemen. Daedliken zijn de Kennemers ook aen 't snoer getrocken, onder 't beleyd van *Brinio*, een hoog-gebooren doch los-hoofdig Heer, ende wiens Vader, gelijk voor heen geseyd, met de grillige tochten van Keyfer *Cajus* den spot had gedreeven. De naem van sijn oproerig geslacht heeft soo veel gebaet, dat hy, nae 's lands wijse voor heen op een schild geset zijnde ende op de schouders om-gedraegen, tot Veldheer wierd ingewilligd. *Brinio* sich versterkt hebbende met de Betouwsche, tot *b* Ments in besetting leggende, benden, vrijde ook de naebuysige Vriesen, ende sich verseeckerende van de naefte zee omtrent het Vlie, bestond met een op de winter-plaetsen der Romeynen aen te vallen.

* *Sacrum nemus*. De Hollanders willen dit duyden op het Schakenbos, en de Geldersche leever op het Rijx, ofte Nymeger-wald. *b* *Moguntiacum*.

23. *Civilis* eerst met schalkheyd, ende, sulks niet luckende, met geweld te werk gaende, scha-keerde de Kennemerlanders, Vriesen, en Batavieren elk in bysondere benden. Het volk wierd tegen elkander over slag-vaerdig gemaekt niet verre van den Rhijn-stroom, ende de scheepen nae den vyand toe gekeerd, welke sy, na 't verbranden van de Block-huyfen, wt Vrieland ende de meeren van 't Vlie daer heen hadden gevoerd. Na een luttel gevechts is de Tongersche trop met hun vaen overgekoemen tot *Civilis*: ende de Romeynen door de onverhoede verradery verbaesd wierden soo wel van hun mede-maets als vyanden neder-gemaekt. De stier-luyden op de scheepen pleegden die rgelijc een meyned. Want een deel Bataviersche roeyers bestonden, quansuys als door onverstand, te verhinderen de plichten van de schippers en voor-vechters; daer na tegen te streeven, de scheepen na des vyands oever te stouwen, op 't lest de bevel-hebbers en hoop-mannen, soo die hen niet en wilden te wille wesen, dood te slaen, tot dat 'er een vloot van 24. zeylen overliep ofte genoomen wierd. Dese overwinning was voor het tegenwoordige soo luyd-ruchtigh, als voordeeligh voor het toekommende: ende de Bataviers nu geweert en vaertuygh, dies sy behoefden, bekoemen hebbende, wierden alom in Vrankrijk en Duytsland als voorstanders van de vryheyd wt-geroepen. Duytsland schickte op staende voet gesanten, met aanbieding van de behulpelike hand. *Civilis* socht de maetschap van Vrankrijk door vernuft en geschenken te koop, sendende de gevangene Overfte weder na huys, ende aen de benden de keur gevende van te gaen ofte te blijven: de blijvende wierden genoodigd tot een eerlijken dienst, ende de gaende tot gemeenschap van den Roomschen buyd. Te gelijk luysterde hy hen in 't oot, hoe veel quaeds sy soo veele jaeren hadden geleeden, ende dat een deerlijke slavernybemandel wierd met den onrechten naem van vrede: dat de Bataviers, hoewel schot-vry, de wapens tegen de gemeyne dwinge-landen hadden aengenomen, ende in den eersten stoot de Romeynen verbijstert en nedergevelt: wat en stond 'er niet te verwachten, indien Vrankrijk mede den teugel af-smeet? dat het eene land met het bloed van 't andere wierd gewonnen. Sy derfden sich aen den slag van *Vindex* niet stooten, nademaal die van Burgundien en * *Auvergne* door de

* *Averni*.

24. Maer *Flaccus Hordeonius* liet het eerste ge-poop van *Civilis* als ongemerkt voor by gaen: daer nae door bange kondschappers verwittigd dat het Leger was vermeersterd, de benden verdelgd en de Roomsche besetting wt het Betouwer eyland verjaegd, gaf last aen *Mumius Lupercus*, die

die in de verwinter-plaetzen 't bewind had van twee Legioenen, den vyand te keer te gaen. *Lupercus* heeft de aenweſende Legioenen, de naeftgefeetene Ubichers ende de Trierſche ruyters mede niet verre van de hand zijnde, op het ſpoedigſte verſamelt, daer onder mengende een Betouwfche vleugel, die al over langh weſende omgeſet, niet te min trouwigheyd veynde, op dat ſy de Romeynen in den ſlag ſoude begeeven, ende met meerder vrucht wech loopen. *Civilis* met de wimpels der verſtroyde benden behangen [om de ſyne de nieus-behaelde eer voor ooggen te ſtellen, en den vyand door de heugenis der nederlaege te vervaerden] gebod ſijne moeder, ſuſters, ende elks vrouwen en kleyne kinderen achter hun rug ſtil te ſtaen, om de overwinning te bevoordeeren ende de veld-vluchtige te beſchaemen. De Batavieſche bende tot de Batavieren over-ende ſtrax op de Romeynen aen-loopende, had de lichter-vleugel alreeds ontbloot: echter hielden de Legioenen, by deſe ongelegentheyd, haer geveer en geleeden. De Romeynen eyndlijken geſlaegen en verdreeven zijnde, hadden die van *Langres* hun wtvluſt na 't leger leggende op den Vaerſſenberg, omtrent Santen. *Claudius Labeo*, gebiedende over een vleugel Batavieren ende die qualijken voor *Civilis* woude wijken, wierd nae Vrieſland vervoerd, om door ſijn dood geen wan-gunft, ofte door ſijn verblijf geen onruſt by de land-zaeten te verwecken. De troppen der Batavieren en Kennemers na Italien ſullende, doch door de brieven van *Civilis* van haer reys te rug geroepen, kamen op 't ſelve pas na hem toe. Van de welke *Herennius Gallius*, die *b* Bon verwaerde en hun den door-tocht poogde te belotten, in een ſtrijd is neder gemackt. De verwinners ſchuwend de Stad Colen, en in hun vordere tocht niet vyandlijx lijdende of bedrijvende, zijn gaef overgerackt by *Civilis*. Hy door den aenwas van deſe oude benden geſtijft, doch het pack van den oorlog en de macht des Roomschen volks overweegende, drong ze alle op den naem en eed van *Vepaſiaen*, en zoud een boodſchap aen de twee Legioenen die wt den voorgien ſlagh nae den Vaerſſenberg waren gevlucht, om gelijk een eed aen te neemen. De antwoord bracht mede, dat ſy eens Betouwfchen verraders ofte overloopers, nochte hun vyanden raed niet wilden gebruyken.

25. *Civilis* gloeyende van gramſchap, bracht al het volk van de Betouwe in 't harnas, daer onder mengende die van Munſter-land en Drent, als ook een menichte van Duytſche die op den roep van de verleedene voorſpoeden, ende op hoop van goeden buyt vaſt van alle kanten t'ſamen ſchoolden. Doen heeft hy ſich met het puyk fijner Batavieren in de middel-bende begeeven, en beyde boorden vanden Rhijn, om te vreeſlijker ſchouwſpel te maeken, met Duytſche benden beſlaegen, terwijl de ruyters langs de weyden omſwierden. Als hy middeler-tijd met dit heyr het leger aen de Vaerſſenberg benauid hield ende met groot gedruys bevocht, wierd het Roomsche krijgs-volk oproerig tegen *Hordeonius Flaccus*, over ſijne ſlappigheyd en d'afvalligheyd van de Franſche, ende daerom het bewind van 't leger aen *Vocula* overgegeven. *Civilis* moediger op ſijn voorgaend geluck, was onder dit volhar-

^a Vetera, Collem autem illum à Quintilio Varo nominatum voluit, qui inibi castra habuerit. ^b Bonna, in tractu Coloniensi.

dende in 't beleg der legioenen: daer blindelinx een nacht-treffen voor-viel, en de Romeynen een voordeeligen wtval deden. Dit gebeurde omtrent den tijd dat de Vitelliaenen by *Cremona* voor de tweedemaal wierden geklopt. *Montanus* Overſte van een verſtroyde bende daer nae tot *Civilis* afgeſtuyrd zijnde, met bevel van den krijg te ſtaeken, deed niet alleen een vruchte loofe, maer ook voor de ſijne een ſchadelijke boodſchap, alſoohy ſelf wierd omgepraet ende een beter doch onrecht beſcheyd overbragt. *Civilis* ondertuſſchen een deel van de troppen by ſich houdende, ſond *Iulius Maximus* en *Claudius Victor*, ſijns ſuſters ſoon, met het oud volk tegens *Vocula*, die ſchier onverhoeds overrompeld weſende, op 't leſt, vermits de aenkomt van de * *Gascoenſche*, by raming de overhand heeft behouden. Onlangs hier nae is ^a Gelb door *Civilis* veroverd, ende niet wijd van ^b Nuys een ruyterkamp gehouden, ook meermaels naderhand, nu met voordeel dan met nadeel: tot dat in 't Roomsche heyr-leger de onſtuymigheyd tegen *Hordeonius* is vernieuwd, ende hy gedood. De opgevolgde tijding van *Vitellius* dood in Vrankrijk en Duytſland over-wayende, heeft den oorlog verdubbeld. Nochtans wierd Ments alvorens ontſet door 't beſtell van *Vocula*, wien die van de eerſte, vierde, ende 22^e. Legioen hervattende den eed van *Vepaſiaen*, waren toe gevallen, na dat de beleggers, een volk wt de Heſſen, Uſpiers en die van ^c Wiſbaden t'ſamen geror, door ſaddigheyd van roof van ſelfs voor heen waren afgetrocken. In die daegen ſouden twee Sonnen met een ſtertegeſternte ^d, in de gedaente van een vyer-spouwend ſwaerd, zijn verſcheenen, ontwyfelbaere voor-booden van de aenſtaende oorlogs-buyen, ende van den jammerlijken ondergang der Stad Jeruſalem, die op het naefte iaer is gevolgd.

26. *Civilis* de Batavier het mom-aenſicht afleggende, hield noch niet op ſich te kanten tegen het volk van Rome: ook hadden de Vitelliaenſche Legioenen liever de wtheemſche te gehoerſaemen dan den Keyſer *Vepaſiaen*. Daer neffens liepen de booden, na 't ombrengen van *Flaccus Hordeonius*, over ende weder tuſſchen *Civilis* ende *Clafficus*, die een Trierſche vleugel voerde, ende in adel, daeden en rijkdom boven andere wuſtack. *Iulius Tutor* van Trier, ende *Iulius Sabinus* van *Langres*, voegden ſich mede by den dans, en hielden te Colen in een gemeen huys vergadering, welke ſommige Ubiers en Tongerſche bywoonden: doch die van Trier en *Langres* maekten den meeften hoop. De opſtand tegens de Romeynen was ſoo ras niet bellooten, of daer wierden ſtooke-branden door Vrankrijk omgeſonden. *Vocula* de ſaek verneemende is nae Colen afgeſackt; daer ook *Claudius Labeo* was heen gevlooden (nae dat hy in Vrieſland ſijne wachters de ooggen met geld had wtgeſteeken) belovende, ſoo men hem een macht volks mede gaf, tegen de Bataviers te willen wtgaen, ende het vernaemdſte deel der Stad in der Romeynen verbond te betrecken: maer bekoemende een kleyn getal van voet- en paerde-volk, heeft de Betouwfche niet derven beruyken, dan alleen ſommige van ^e Oude-naerden in Vlaenderen met de ^f Brabanders aen den Demer in de wapenen gebragt, ende de Kennemers met de ^g Velouwfche, meer

^a Gelduba propè Ordingen. ^b Novesium. ^c Martiaci, quorum nomen & regionem minus rectè ſibi vindicant Zelandi. ^d Cometes. ^e Ngruy. ^f Bethafij ibi locantur ab Ortelio. ^g Marſaci.

luypfcher-wijfe als voor hoofd, besprongen. Daer na zijn die van Trier en Langres oentliken afgevallen, hoewel ze *Vocula* bekeef, die na Nuys wijkende ende een opfet nemende van fijn felven te kort te doen, door toedoen van *Classicus* is ontlijfd. De Roomsche Leger-gefanten *Herennius* en *Numifius* kreegen genade, ende wierden slechts gebonden. *Classicus* voerende de veld-teykens van 't Roomsche rijk kam in 't Leger, door wiens dwang en *Tutor's* mede-forge de her-ftelling van de Fransche vryheid wierd beswooren. *Tutor* heeft aen die van Colen en andere volken aen den boven-Rhijn gelijk een eed opgeleyd.

27. Ondertuffchen de belegerde op den Vaerfen-berg by Santen steekende in d' wterfte nood, baden *Civilis* om lijfs-genade. Doch is hun verfoek niet ingewilligd, al eer zy sich met den eed aen Vrankrijk hadden verplicht. Hier neffens bedingende den buyt van 't Leger stelde opfienders, die het geld, zoetelaers en packen fouden aenhouden, en hen ledig wt trekkende geleyden. Maer niet dan een kleyn stuk wegs verre zijnde wierden onvoorsiens van de Duytsche aengegreepen. De selfte tegen-standers bleven op de ftede dood, en veele in omweegen: de overige vloeden rugwaerts na de oude leger-plaetz. *Civilis* schreeuwende fulx onbehoorlijk te zijn bestrafte de Duytsche, dat zy door een schelm-ftuck haer woord te buytengingen. Wijders wierd het Leger aengeftecken, ende die 'tgevecht waren ontkoemen te gader verbrand. *Civilis* heeft, na 't beoorlogen der Romeynen, fijn lang en ros-verwig hayr, de neder-laeg der Legioenen nu volbracht zijnde, volgens 's Lands gebruyk en zijne gelofte, afgeleyt. Ook seydmen, dat hy fijn foontjen etlijke gevangens met kinder-pijlen heeft laeten dood fchieten. Doch heeft geen Batavieren eed doen doen aen Vrankrijk, noch ook self gedaen, steunende op de Duytsche magt, ende sich in roem en sterkte beter houdende, indien men over 't bezit met de Fransche soude moeten hayrplucken. *Mumius Lupercus*, Maerschalk van de legioen wierd de Vorstin *Velleda* tot een geschenk toe gelacht, maer onder wegen gepriemd. Dese Maechd heerschte wijd en breed in Westfalen, na de gewoonte der Duytsche, die sommig vrouwvolk voor waer-seggersche, en, door toeneeming van over-geloof, voor Godinnen houden: ende was doen ter tijd haer ontfagh vermeerderd, om dat zy de Duytsche d'zen zegen en der Legioenen verderf had voorgewychelt. Sommige hoopmans en beveeleren wt Vrankrijk geboortigh hieldmen tot seekerheid van 't verbond te pande. De winter-legers van de benden, vleugels en Legioenen wierden verwoest en verbernd, wtgesondert dat van Mentsen Vindisch*: ende de 13e. Legioen, die sich met haer hulp-troppen mede had overgegeeven, gelast van Nuys na Trier te verhuysen, met beteykening van sekeren dagh om sich daer binnen wt het Leger te verpacken. *Civilis* en *Classicus* door al te goeden voorspoed verwackerd stonden in beraed, of sy hun legers de Stad Colen wilden ten besten geeven. Doch *Civilis* denkende aen de weldaed, dat sy zijn soon in de eerste ontfsteltenissen aldaer bevonden zijnde eerlijken hadden bewaert, helde tot een genadiger vonnis. Ende alzooy is zy, by geluck ende tot groot mis-noegen van de Over-Rhijnsche luyden, vry geraekt, dien de glants en rijkdom van de Stad in d' oogen stack. We shalven die van Drent wt laft van *Civilis* zijn afgestuyrd, om ze, onder

andere, geluck te wenschen, dat zy weder waren gekeerd tot het lichaem en de vryheid van Duytsland; ende te verfoeken, dat sy de vesten van Colen, als nesten der dienstbaerheid, fouden flechten, en den Romeynen in hun bedrijf den beck breeken. Die van Colen gaven een beleefd doch dubbel-sinnig bescheyd, en stelden alles aen 't goed-dunken van *Velleda* en *Civilis*; deeden ook aen beyde Vorsten een besending en erkenenis, ende kreegen alsoo alles na wens. Maer *Velleda* te naderen ofte voor hoofd te spreken was hun, om de achtbaerheid van dese groote Vorstin, verboden.

28. *Civilis* door de maetschap van die van Colen gesteeuwighd, socht de naefte Steeden door soerigheid, ende de weygerige met geweld aen sich te trecken. Na 't veroveren van Soens*, was hem *Claudius Labeo*, met een hoop opgelichte Brabanders, Tongersche en Vlamingen, in den wegh om verder inbreuk te doen, hebbende de gelegentheid der plaetzen te baet, ende de brug over de Maes voor heen ingenoomen. In welke engten kamperlijken wierd gevochten, ter tijd toe de Duytsche den stroom overfweemende, *Labeo* op den rug kamen aen tetasten. Te gelijk reed *Civilis* onder de Tongersche bende, ropende, dat men den krijg daerom niet en had aengebeeven, ten eynde de Bataviers en Triersche over de volkeren fouden gebieden; sulck een waen was wijd van hem en de zijne, sy fouden in vennootschap treden: hy woude tot hen overkoemen, ofte als Veldheer ofte als slecht soldaet, hoe sy 't begeerden. Als de gemeyn man hier door aengerackt het rappier opftack, hebben *Campanus* en *Iuvenalis*, de hoofden van de Tongersche, al het volk aen hem overgelevert. *Labeo*, om niet gegreepen te zijn, is den dans ontsprongen. *Civilis* gaf den Brabanders en Vlamingen genade, en plaetz onder fijn krijgsmacht. Maer terwijl hy, trachtende *Labeo* te vatten ofte wt te stooten, door heggen en struyken afdwaelt, en *Classicus* (als of het spel nu heel gewonnen ware) door leuyheid sich vergeet, zijn de 21e. Legioen van Vindisch, en *Sextilius Felix* met de hulp-troppen door de Grifons na beneeden afgekoemen. Hier by voegde sich een byfondere ruyter-vleugel, eertijds van *Vitellius* ontbouden, ende nu in dienst ghegaen zijnde van *Vespasiaen*: waer van Ritmeester was *Iulius Briganticus*, gebooren wt de fuster van *Civilis*, ende (gelijk onder 't naefte bloed de haet meest fijn rolle speelt) op fijn oom gestoord en gebeeten. Die van Trier, der Elfas^a, Worms^b en andere laeten *Civilis* in de ly. *Tutor* gevolgd van de Triersche, ging Ments voorby ende na Bing^c, vertrouwende op de plaetz, om dat hy de brug van den stroom Nahe^d had afgebrooken. Doch alsoo de benden van *Sextilius* aendrongen, en ergens ondiepte vonden, wierd hy verrast en geilaegen. De Triersche ende de Gemeynthe verflaewd over die nederlaeg wierpen de wapens achter de kist, en doolden langs de velden: dangreepen nieuwen moed door het aenstouwen van *Tutor* en *Valentin*. Ondertuffchen heeft *Petilius Cerealis* door zyne over-komft de eenigfins vervallene saeken der Romeynen weder op-gerecht: die vecht-gierig en beter om den vyand te verachten dan zich daer voort te wachten, het krijgs-volk door onbefuisde woordē ophirfte. Maer *Civilis* en *Classicus* hoorēde, dat *Tutor* veriaegd, de Triersche geklopt en de vyanden al om voorspoedig waeren, waerschouwden *Valentin* die Rymagen^e verwaerde,

* *Sunicii*, quod vocabulum forte etiam accommodari possit Solfvica.

^a *Tribocae*, ^b *Vangiones*, ^c *Bingium*.

^d *Nahe*.

^e *Rigodunum*.

B

waerde,

* *Vindische*, een week in Switserland by den Rhijn.

waerde, dat hy zyne macht niet t'effens en soude waegen. Dan *Cerealis* heeft hem effenwel aengerandfd; en neffens andere gevangen mede-gepackt.

* Colonia
Trevorum

29. 's Anderen daegs als *Cerealis* te Trier * al binnen was gekoemen, en de onlangs over-gegaene legioenen ingenade had ontfangen, schreeven *Civilis* en *Classicus* aen hem een brief van deeze stof: *Daer Vespasiaen, hoewel de booden sulx bemompelden, wt het leeuen was gescheiden, ende Romanen met Italiën door de inwendige krijgen wgemergeld. Dat Muciaen en Domitiaen soo veel te seggen badden als een O in 't cijfer. Indien Cerealis naer het gebied van Frankrijk verlangde, sy wilden hen met de grensen haerer Steeden vernoegen: was het hem om een slag te doen, sy wouden hem ook slagb leveren. Cerealis gaf Civilis en Classicus hier op geen antwoord: dan sond slechts den brief-draeger naer Domitiaen. Daer nae hebben Civilis en Classicus haer krijgs-macht by een getrocken. Waer over sommige Cerealis laekten dat hy ze had laeten t'faemen-totten die hy anders een voor een had konnen onder-scheppen. Classicus stelde de Ubiërs en die van Langres in de middel-streng, in de rechter-vleugel de Betouwsche benden, ende in de linker die van Munster-land en Drent: brack daer mede door 't leger van de Roomsche Legioenen, en vernielde de ruyters. Classicus had de middelste brug in over de Mosel, die de vordere landen aen Trier vast maekte. Cerealis, zoo ras het begon te haperen, toerennende ende den brug weder overweldigende, bekeef en ruckte syne vluchtelingen met de hand te rug. Maer Tutor, Classicus en Civilis menden, yder de zyne, aen, vermaenende de Fransche voor de vryheid, de Bataviers voor de eer, ende de Duytsche om roof te kampen. Ende liep alles noch wel af, tot dat de 21e. Legioen in meerder ruymte, dan de andere, by een gepackt de in-breekers heeft gestuyt, ende ten lesten achterwaerts gedreeven. Den moed schielijken verkeerende, begonnen de voorige verwinners de Batavieren en d'andere troppen den rug te wenden, en verbaefd door het aenschouwen van hun veld-vluchtige broeders wech te sluypen; ter tijd zy op de kruyn der bergen weder by een gaerende, voor den vyand gelaet maekten van nieu-bekoemen bystand. Den Batavieren was geen ding meer in den weg geweest, als het onderling krakeel tusschen hen, van na den buyt te loopen en den vyand te laeten vaeren. Ende aldus heeft Cerealis, zijn geluck vervolgende, hun Leger in eenen dagh bemachtigd en wtgeroyd. Die van Colen hingen de huyk mede om, en baeden Cerealis om hulp, hem aanbiedende de vrouw en suster van Civilis met de dochter van Classicus, die hen tot verseeckering van 'tonlangs geslooten verbond waren gelaeten: hadden ook de by haer gehuyfde Duytschers leelyken vermoord. Civilis doen tegenwoordig te * Zulpich in 't Colensche land, woude tot hem ontbieden de Oost-Friesche en Friesche bende, die noch ongeschend ende volmoeds was: doch vernam terstond, dat die van Colen de Duytsche met kost en drank hadden op gevuld, ende, na 't sluyten der deuren, levendig verbrand. Was mede besorgd, dat de veerthiende Legioen de Britannische vloot te baet nemende, de Bataviers aen de zee-strand mocht over-rompelen. Doch de Legioen is elders heen gevoerd; de Engelsche vloot door de Kennemers van selfs aengetast, ende meest vernield ofte gesonken, die mede een deel Vlamingen, die wt eygen drift den*

* Tolbiacum

Romeynen dienden, neder mackten. *Classicus* wocht ook met voordeel tegen de ruyters die *Cerealis* na Nuys had voor wtgefonden. Ende aldus wierd de klank van der Romeynen overwinning door kleyne doch menigerley af-breuken wat verdonkerd.

30. *Civilis*, na het Trierfche ongeval, zijn heyr in Duytsland weder hebbende gevuld, ging sich neder-leggen by den Vaerfsenberg, omtrent Santen: daer *Cerealis* hem volgde, die de 16e. en 13e. Legioen op nieuws te hulp had gekreegen; behalven dat noch meer benden en vleugels onder wegen waeren. Geen van beyde Veld-heeren was een draler: maer de breete van de wt den aert vochtige landen weerde ze van een. *Civilis* had aen de over-zijd van Duytsland een bol-werk gemaakt, loopende met een krommen elle-boog na den Rhijn, om den stroom alsoo zuyd-waerts aen en over de aen-leggende weyden te stouwen. Dese gedaente van plaetzen, bedriegelik vermits de onseekere diepten, en den Romeynen, die bang voor 't swimmen en met het geweer beladen waren, achter-deelig, hielp in tegendeel de Duytsche die tot de stroomen waren gewend; nadien de lichtvaardige wtrustinge en lengde van lichaemen hen boven hield. Weshalven de Romeynen op het wt-daegen der Batavieren met hun handgemeen zijn geworden; dan sprongen door een oppgerezen schrick haest te rug, wanneer zy met hun wapenen en paerden in de holle veenen wech facten. In den volgenden morgen stond stelde *Cerealis* de ruytery en by-troppen voor aen 't spits, ende de Legioenen in het tweede gelid: doch *Civilis* schakeerde sijn Leeger in hoopen, plaetzende de Betouwers en * Gulichers aen de rechter hand, ende de Over-Rhijnsche aen de slinker-zijd naest den stroom. Als de aenspraek en vermaningen van *Civilis*, nae de wyze van die volken, door het geklap van wapenen en een al-gemeen opsprong voor goed waeren opgenoomen, hebben zy met steenen, kogels en ander werptuyg den strijd aengeheeven. De Roomsche heyrkracht mydede, zoo veel zy konde, de moerassen, daer de Duytsche haer sochten heen telocken: ende als dese korts daer na, in de hevicheid van 't gevecht, hun hand-gereedschap hadden verzeemeten, begonnen zy met hun over-maetige lyven en wijd-reykende spieffen de struykelende en slibberende Romeynen van verre te door-steeken. Te gelijk kam een Westfaelsche bende over-swemmen van de nieuwe borst-weering die aen geene zijd Rhijns was opgeworpen: doen stond het haperlijk, en de Legioenen traden in de plaetz van de te rug gedreevene benden. Onder dit ging een Betouwsch over-looper aen *Cerealis* opening doen, dat men den vyand van achteren in de staert konde vallen, indien men ruyters t'eyn dens 't moeras afzond, daer de grond vast en de Gulichers, die de wacht hadden, weynig op hun hoede waeren. Twee vleugels met den verrader gaende liepen de onbedachte Gulichers op 't lijf: 't welk bekend zijnde door het geschreeuw, deden de Legioenen een storm op de voorste, ende ylden sich de veriaegde Duytsche al vluchtende na den Rhijn.

* Gugeris,
quaravis aij
ad Gochenjes
trabant.

31. *Civilis*, hoewel doen ter tijd versterkt door de aankomst der Oost-vriesen, niet dervende de Stad der Batavieren (daer rechtevoort op de kant van de Wael-stroom het tegenwoordige Nymegen sich vertoond) met de wapens beschutten, is wyders, mede-packende wat hy in der

der yl mocht, ende in het overige den brand fteekende, na het eyland van de Betouw geweeken: wel weetende dat het aen fcheepen ontbrack om een brug te maeken, ende het Roomsche heyr geen ander middel had om over te raeken. Heeft ook de Krib die eertijds van *Drusus Germanicus* was geleyd boven de Wael en 't begin van de Betouw (ten eynde de wateren, door de Wael plotzelyken op de Fransche kust aendryvende, alzo na den nieuwen door hem gegraeven Yffel souden heen vloeyen) t'eenemaal om verre gesmeeten. Waer door de stroom weder zijn ouden loop heeft genomen, ende de Wael een hooger drift bekommende, het Betouw-eyland des te vaster gemaekt. Dan vermits 'er maer een kleyne watering tusschen 't selve eyland en de Duytsche overbleef, scheenen die twee landen rechtevoort aen een vast, ende als geen middel-schor tusschen beyde te wesen. De Fransche Heeren *Tutor* en *Classicus* traden mede over Rhijn met veele Raeden van Trier, ende daer onder *Alpinus Montanus* in 't geselschap van zijn broeder *Decius Alpinus*: die neffens de andere door erbarmenis en giften hulp verfochten onder die gevaer-lievende volkeren. Ende was de krijg noch zoo weynig afgesponnen, dat *Civilis* de benden, vleugels ende Legioenen in vier kleyne boerschappen aen den middel-* Rhijn leggende verschantst, heeft bestormd, te weten de tiende legioen tot *a* Arnhem, de tweede tot *b* Wijk te Duersteden, ende de leger-plaets der benden en vleugelen tot *c* Rhenen en *d* Wageningen: zyne macht alzo schakeerende, dat hy met zynes susters soon *Verax*, ende *Classicus* met *Tutor* elk een onder-scheyden hoop voerden, hebbende wel geen moed om alles weder op te richten, maer hier ofte daer eenig voordeel te beiaegen, ende *Cerealis* (die sich self te veel waegde, ende op allerley kondschappen over en weder swerfde) tusschen beyden te betrappen. Die de tiende Legioen beloerden, het bevechten van 't Leger beswaerlijk achtende, verstoorden het volk 't welk om hout te kappen wt was, nederhouwende den Maerschalk van 't Leger met vijf van de vernaemdste hoop-luyden en weynige soldaeten: de overige bergden hen in de bolwerken. Middeler-wyl arre-beyde een Duytsche trop de vol-maekte brug by Wijk te overweldigen: dan de nacht heeft het twyfelachtig gevecht gestaekt. Omtrent Rhenen en Wageningen was meer haperings. *Civilis* bestormde Wageningen, *Classicus* Rhenen, ende waeren niet tegen te houden, dood slaende de dapperste mannen; waer onder mede sneuvelde * *Iulius Briganticus*; die den Romeynen trouw ende op sijn oom *Civilis* was vergramd. Maer wanneer *Cerealis* met het puyk zyner ruytery aendrong; is de kants gekeerd, ende de Duytsche in den Rhijn geiaegd. *Civilis*, terwijl hy de vluchtende by den mouw grijpt, bekend ende met pylen beschooten zijnde, is, achter-latende zijn paerd, over-geswommen: des gelijk deden ook de Duytsche. *Tutor* en *Classicus* wierden met ponten over-gehaeld.

32. *Cerealis* reysfende na Nuys en Bon om de winter-legers te besichtigen die voor de Legioenen wierden toegefteld, is het wterste gevaer, meer door luck als eygen wijsheid, ontcoemen: alsoo de Duytsche, neffens anderen buyt, zijn

* Tacitus heet dit den middel-Rhijn, om dat sy tusschen den Noorder en Zynder-Rhijn, te wesen Yffel en VVael. in 't midden ligt.

speel-lacht met een heerlyke Vaen verbverden, ende voort tot een geschenk door de Lip-stroom aen * *Velleda* over-brachten. Hy selve had elders vernacht, ende, soo veele geloofden, in het by-leger van *Claudia Sacrata*, een Colensche vrouw. Ondertusschen kreeg *Civilis* lust en water-strijd te vertoonen, verzamelende roey- en andere scheepen, die men maer aeneene zy met riemen voort-dreef; ende daer onder mengende menichte van schuyten: in stede van zeylen gebruykte men afgescheurde iacken van allerhande verwe. De by-een-komst was op een groote vlackte, daer de Rhijn den stroom van de Maes in de Noord-zee wtboesemd. De waerom van dese toe-reeding was, om door desen schrick den toe-voer wt Vrankrijk komende aen te haelen. *Cerealis* beiegende hem ook met zyne vloot, dryvende den stroom af, daer *Civilis* op den wind zeylde: ende alsoo voor by varende zijn, hebbende malkander een weynig over en weder met bouten gegroet, van een geraekt. *Civilis* niet meer dervende begaf zich over Rhijn na Duytsland. Onder dit ging *Cerealis* de Betouw vyandliker wyze door-stroopen, verschoonende echter (door een kenbaeren oorlogs-streek, ende om hem alsoo weder aen zijn en der Romeynen kant te trecken) de landeryen en bouw-hoven van *Civilis*. Maer de stroom, in 't afgaen van den Herft, en door de stadige stort-vlaegen opswellende, had bereeds het broek-achtige en laege Betouw-eyland als een baere zee over-stelpt: daer was noch vloot noch voor-raet by de hand: ende de legers op het vlackte verspreyd leggende wierden van den stroom bespoeld. Dat de Legioenen doen in groot gevaer stonden, ende als bloot lagen om van de Duytsche over-rompeld te worden, ten ware hy ze had omgepraet, verhoog naderhand *Civilis*. 't Welk ook waer-blykelijk is, nademael de verzoening maer weynige dagen achter-bleef. Want *Cerealis* door heymelyke kondschappers den Betouwers vrede ende *Civilis* vergiffenis voor-leggende, liet *Velleda* en haere verwanten met een waerschouwen, de vordere onbeylen van een zoo ramp-zaligen als onnodigen oorlog door een tydlig berouw voor te koemen: dat de Triersche waren verslagen, die van Kolen weder gewonnen, ende den Betouwers haer vaderland ontnoomen: dat men met de vriendschap van *Civilis* niet en had gewonnen dan quetzuyren, vluchten, en rouwe, die nu in balling-schap omsweefde en zijne huys-vesters op den hals lag. By de dreygementen wierden ook beloften gevoegd. Als de Over-Rhijnsche half weyfelden, begonnen ook de Betouwers onder een te mompelen: dat men zijn verderf niet en behoorde te verwijderen, ende een eenig volk niet en vermocht de slaverny van de heele wereld af te weeren: indien men *Vespasiaen* te geval had geoorlogd, die zat nu aen het roer: maer wat een kleyn boeckken lands besloegen doch de Batavieren, om de Romeynen met de wapenen wt te daegen? ook en wierden hun, gelijk anderen, geene ongelden, dan alleen de mannen-keur, op-geleyd: 't welk noch eenig-

* Hier wt gissen sommige, dat dese Vorstin hof-gehouden ende te gelyk haer naem gelaeten heeft in ende aen het dorp Spellen niet wijd van VVezel over de Lippe. Immers heeft dit meerder schijn en schick, dan dat zeker over-geleerd Heer in zijne anlangt wigekoemene Aen-merkingen op Tacitus den naem van dese groote Vrouw herhaeld van het woord Vel, om dat zy *quanzuris* een stout vel ofte veege, ende (om zoo te spreken) een Man-nin was. Doch ick wil hier niet langer op staen, om den Lezer met geen onnoedige praetjens te verveelen.

gins na vryheyd smaecte: ende soo daer keur in 't dienen viel, konde men de Grooten van Rom en eerlijker dilden dan de vrouwen van de Duytsche. Dus klaegde de Gemeente. De hoofden morden, dat sy door de uyt-zinnigheyd van Civilis in den krijg waren ingewickeld, die zyn eygen hart-zeer en eer-sucht had willen heelen en koelen met des volks onder-gang.

33. *Civilis* sagh dit on-weder van verre aen-koemen, en dacht het daerom voor te koemen met het versoeken van t'zamen-spraek. Ende alsoo wierd de brug van de Nahe-stroom door-gesneeden; op wiens af-breuk de Veld-heers zich lieten vinden, ende na eenige woorden en weder-woorden de vrede klaer maekten. Onder andere bekende *Civilis*, indien hy zich tegen een vol-machtiger van *Vitellius* hadde te zuiveren, dat zyne daeden geen af-laet en zyne redening geen geloof zouden vinden; vermits zy tegen een allerley vyandschap hadden bedreeven, die van d'een was begonnen ende van d'ander opge-queekt: dan dat hy tegen *Vespasiaen* zyne oude eer-biedenis had behouden, ende malkander, doen hy noch on-be-ampt was, kamer-raeds hadden geheeten. Waer van *Antonius Primus* wt Frankrijk geboortig goede kennis droeg, door wiens brieven hy tot den oorlog was verleyd, ten eynde de Duytsche Legioenen en de Fransche iugd de Alpes niet zouden over-treken: ende dat hy in Duytsland, t'geen andere Overste elders, had aengericht. Dit en meer heeft *Civilis* tot zynere ontschuldige bygebracht, gelijk *Tacitus* t'eyndens 't vijfde boek zynere Geschiedenissen aenwijst, waer van het vervolg door verloop van den af-knagenden tijd is vermist, en den na-zaeten benijd geworden. Andere Schrijvers zijn hier ook stom, behalven dat *Xiphilin* in 't wild verhaeld, dat in de tyden van *Vitellius* en *Vespasiaen* verscheyde onrusten waeren opgereezen, ende met naemen in Duyts-land aen den Rhijn-oever, welke door *Cerealis* ten lesten waren gedempr, ende in een van de veld-slagen zoo veel Romeynen en Duytsche gestruykeld, dat de doode lichaemen den drift van den stroom hadden gestelpt. De bevredinge van welke beroerten sulck eene vreugde door 't Roomsche gebied heeft veroorsaekt, dat doen voor de seste reys de Tempel van *Ianus* wierd toe-gegendeld. *Plinius* gewaegd, in die tijden soodanig een Son- en Maene-zwijn geweest te zijn, dat beyde lichten twaelf daegen lang waeren te soeken. Daer na hebben de Sicambers, Bataviens en Usipiers den Romeynen soo in andere oorlogen, als in den Britanischen, de hand gereykt. Want *Petilius Cerealis* heeft, door hun toedoen en bystand, niet alleen de Stad van Brigants veroverd, maer ook *Agricola* de schoon-vader van *Cornelius Tacitus* het meerendeel des volks hem onder-hoortig gemaekt. *Vespasiaen*, na 't blaeken van een hayrig gesternte, wt de wereld en zyn stoel geruckt zijnde, heeft zyn oudste soon *Titus*, de lust, zoo men hem noemde, van 't menschelijk geslacht, het Keyferdom beerfd. Tot wiens schouw-speelen en pronk-tooneel, 't welk van sijn vader ontworpen ende van hem was vol-toyd, het nieuws-gierig volk wt alle werelddoeken is heen getrocken, ende onder andere, wt dese gewesten, onse Sicambers; hebben de, na 's lands wijse, het hayr op de * kruyn omgekruld ende met een knoop t'faemen-gevlochten.

* *Crimibus in nodum tortis venere Sicambri. Martial. vid. lib. I. supra.*

34. Nae een weynig meer dan twee Iaeren LXXXII heeft *Titus* ruym-plaets gemaekt aen zyn broeder *Flavius Domitianus*. Op het anderde iaer van wiens heerschappy een bende Usipiers, in Duyts-land omtrent den Yffel geworven, ende aen *Agricola* in Engeland ofte Britanniën over-geschickt, een meesterlijk en hoog-waerdig stuck heeft beftaen. Want zy, na 't om-brengen van den hoopman en etlijke soldaeten, die als leer- en tuchtmeesters waeren onder her rot, ook de stier-mans hebben gedwongen hen luyden drie Iachten in handen te leeveren: ende als der zelve een wederom trock, en de twee overige by hen verdacht en daerom gedood waren, zyn zy, de sack noch niet rucht-baer zijnde, tot haer eygen verwondering voort-gevaeren. Daer na hier en gins heen dryvende, ende aen veele Engelsche, nu met voordan met tegen-spoed, slag geleeverd hebbende, vervielen ten lesten tot sulck een armoed, dat zy de aller-swakste en naderhand by lot-trecking veele andere onder hen op-aeten, tot dat zy, Britanniën aldus omgezeyld, ende door a stierens- onkund haere scheepen ten deele verlooren hebbende, voor zee-schuymers gehouden, ende eerst van den b Swaeben (die doen omtrent de Elve tot aen de zee toe grensden) ende daer na mede van den Vriesen zyn aen-gegreepen. Men vond 'er ook die in handeling verkoft, ende door koop-wisseling na den oever der Romeynen waeren heen gevoerd. Een poos daer nae is 'er in Schotland by den Grampen-berg gestreden: daer *Galgacus*, de treffelijx onder de Britanische Veld-oversten, den zynen, ende *Agricola* den Romeynen een moed in-sprack. De Engelsche toonden zich bestendig en gauw om met hun yffelike rapieren en korte schilden de Romeynsche bouten te ontduyken ofte af te schutten, en stroyden selfs een menichte van geschut: tot dat *Agricola* drie Betouwsche en twee Tongersche benden aenmaende, haer spitzen en hand-gevecht in 't werk te stellen: 't welk hen, vermits de stadige oeffening, licht, ende voor den vyand ongevoelig viel, die smalle schilden en groote doch punteloose swaerden voerde. Als nu de Bataviens beftonden te krabbel-vuyften, methet rond van de schilden te stooten, de aenzichten te schenden, en den vyand wt de laegten na de heuvels voort te stouwen, hebben de andere troppen wt een yver ende met gedruys de naeste ook neder-gemaekt, en veele van hun half-dood ofte heel gaef laeten leggen, om de overwinning te verhaesten, die ook daedliken is gevolgd, zijnde de Britteland-ers, na een krachtige verwoesting, op de loop geiaegd, dietien duysend hoofden missende, al swermende ende met een gehuyt van mans en wijven zich nae de vaste plaetzen hebben gebergd.

34. *Domitiaen* self heeft een onnodigen tocht na Vrankrijk en Duyts-land voor genoomen, alleen om zyn broeder in waerdigheyd en daeden op te haelen. Ende hoewel zyne verrichting niet veel te beduyden had, heeft hy echter over de Hessen en omgefetene volken geveyrd. Onlangs daer na wierd by *Lucius Antonius* Stadhouderaen dese zijd van den Rhijn, oorlog aengeheeven, welke hy in zyn afwezen met sulck eene gauwigheid heeft af-geleyd, dat op de uyre van den strijd de Rhijn schieliken ontdoyende, de Duytsche troppen vaerdig staende om tot *Antonius* over te zetten, heeft af-geslooten. Vier iaeren laeter waeren de Rhijnfche volken weder in 't

LXXXIV.

a *Arte cita
veloque rates
remoque re-
guntur.*
Ovid.
b *Suevi.*

LXXII.

LXXIII

LXXX.

LXXX
VIII.

XCII.

in 't geweer, welke alshy dacht te over-ylene, ende met een te gemoet sagh dat zy meer gespuys souden maeken zoo zy van zyne aenkomst kondschap hadden, heeft hy door een loosen streck zijn reys bedeckt met het in-maenen van de Fransche schattinge; en alduseen onverwachten aenloop doende, den evel-moed van dat volk ingebonden en die landschap verseekert. Men schrijft, wanneer op den zelve tijd de Duytsche wt hun wouden en schuyt-winkels de Romeynen besprongen, en altoos een veylige wylucht hadden na het diepste van de bossen, dat hy van verre plaetsen by-stand op biedende, het heck van den oorlog niet alleen heeft verhangen, maer ook de vyanden na zyne hand gestelt, welker hoolen hy hadde ontdeckt. Als *Domitiae* om zyne boefstucken en door bedraying van de zyne was omgekoomen, is *Nerva*, een man van hoogen ouderdom, in zijn schoenen getreden, die den Spaenschen *Traiaen* tot een zoon aennam, aen wien, na *Nerva's* dood, het Keyser-rijk by *Colen* in *Vrankrijk* werd opgedraegen. Dees heeft negentien iaeren en etlike maenden geheerscht, en het Roomsche Rijk, dat zedert den afgang van *Augustus* meer beschermd was als wtgezet, wijd en breed wtgereckt: Neffens andere, de over-Rhijnische Steeden in *Duyts-land* herbouwt, en de * *Sevenbergers* t'onder gebragt. Na hem heeft *Hadriaen* den staf bekoemen, die alle de hoeken van zijn bewind, heeft te voet, heeft door-wandelt, ende daerom van den Raed te *Romen* een eer-naem beerft van *Den Hersteller des Aerd-bodems*, gelijk hier neffens te sien is.

XCVII.

CIX.

CXVIII

* *Daci.*

Eenige Tijd-boeken willen, dat hy ook de *Batauiers* in eygen hoofd soude hebben besocht, ende hen een Coning gegeeven. Maer om dit als onwis in zyne waerde te laeten (hoewel te *Nymegen* en daer omtrent veel gelds met zyne teykening word op-gegraeven) iullen wy liever te *bardre* brengen, hoe zecker *Betouwsch Ridder*, met naemen *Soraen*, in 's *Keyfers* dienst zijnde den *Donauw-stroom* in zyne volle wapenen heeft over-geswommen, en door die stoutigheid de toe-kijkende en bedonderde *Wilden* zoo met schrick getroffen, dat zy daedliken den *Keyser* te wille waeren, ende hun onderlinge geschillen stelden aen zijn goed-dunken: die daerom desen *Batavier* met een heerlijk * *Lof-dicht* heeft beschonken. Als daer na de *Ioden* onder een oproerden, en den *Romeynen* waer en hoe sy mochten beleedigen, is *Iulius Severus* wt 's *Keyfers* gebod van *Britanniën*, met een hoop *Engelsche*, *Betouwers* en andere volken, na *Romen*, ende van daer na 't *Ioden-land* gereysd, ende heeft dese dwars-drijvers getuchticht.

* Siet op 't I. boek int hoofd-stuck handelende van de *Batauiers*.

CXXXV.

CXXXIX.

36. Na de aflijvigheid van *Hadriaen* heeft *Aelius Antoninus Pius* over de 22. iaeren zyne stoel bekleed: die schier op 't eynd zijns levens de moed-willige en alles in roer stellende *Duyt-*

schers aen den *Rhijn* door zyne *Land-voogden* en gemachtigde heeft gestelt, en de scheur-makers aenkant gemaekt. Zyne na-volgers waren *Marcus Aurelius* en *Aelius Aurelius*, beyde met den bynaem van *Antoninus*: die te gelijk ende met gelijk recht (twelk te vooren niet meer en was gebeurd) den opper-eeren-top omtrent acht iaeren lang hebben bezeeten. By hun tyden zijn *Calpurnius Agricola* tegen de *Britte-landers*, ende *Victorinus* tegen de *Hessen* af-geftuyrd, die bezuyden den *Rhijn* *Duyts-land* waren ingevallen. Onlangs daer na liepen de geruchten, dat de *bin-*
clxviii.
nen-landsche *Duytsche*, doenmaels *Mark-mannen* geheeten, in de wapens waeren. Daer wiste *Romen* geen kleyne verflagendheid, nae dat de vyand over *Rhijn* was geraekt en na de *Italiensche* grensen kam aen-stooten: sulx dat *Marcus Aurelius*, om de onderzaeten niet lastig te vallen, door een ongemyne trouwigheid, zijn hof-cieraed, gulde en cristallyne kruyken, de *Coninglijke* vaeten, ook des *Keyserins* goude- en zydegewaeten neffens haere kley noodien, in 't openbaer ging verkoopen. Dat niet alleen, maer hy heeft mede de *Duytsche* tegen de *Duytsche* omgekocht. *Commodus* zijn vader na-boortzende, heeft niet self maer door af-gefant en, na een neder-slag van etlike duysenden, de saeken in *Duyts-land* af-gedaen: om welk bedrijf hy, versmaedende den toe-naem van *Duytschen-dwinger*, zich op een *Zuyl* heeft laeten inschryven, een *verwin-*
ner van duysend sberm-meesters, achtende de *Duytsche* gelijk zy waeren, recht-schaepene *karels*, ende meer als *gemyne* mannen. Heeft ook de *Over-Rhijnische* *Vriesen* door de hand van *Clodius Albinus* onder de voet geslaegen. Naer *Commodus* is de wael gevallen op *Aelius Pertinax*, die voor heen bevel-hebber was geweest van de *Duytsche* vloot, ende naer eenige maenden gedood wierd van *Iulianus Didius*, die onder *Marcus Antoninus* de 22e. *Legioen* in *Duyts-land*, ende daer na een lange wyl *Nederland* hadde befiert: dan is na seven maenden insgelix door *Septimius Severus* in een *borger-krijg* omgebragt, als mede naderhand *Clodius Albinus*, die sich aen den *Rhijn* *Keyser* had laeten wtroepen.

37. Daer nae *Britanniën* willende beoorlogen, is met groote stappen na den *Rhijn* toegestreeken, daer hy in 't *Eyland* der *Batavieren* aen den *middel-Rhijn* by *Carwijk*, het aldaer staende ende nu van *ouderdom* versleetene *Roomsche* *Wapen-huys* een *nieuwen* rock heeft aengetoogen, ende voorts het heyr neffens eenige *Bataviersche* *benden* naer *Britanniën* over-gescheept, daer hy eendwars-wal 35000. treden lang van d'een Zee tot d'andere heeft doen maeken, ende korts daer nae binnen * *York* is over-leeden. Van desen tocht gewaegd seker steen-geschrift, waer in de *Bataviersche* *Borgers* worden geheeten *Broeders* en *Bond-vrienden* van 't *Roomsche* volk. *Severus* heeft twee zoonen nagelaeten, van de welke *Getu* een vyand van 't *gemyne* beste verklaerd, en onlangs daer na gedood is; ende *Bassianus Caracalla* zijn vader in 't *Rijk* gevolgd. *Bassianus* van *Romen* scheydende om de *landschap-pen* te besichtigen, heeft de *Duytsche* boven andere gelief-kooft, ende de spichtigste en aenziene lijxte onder hun tot syne *lijf-trouwanten* afgesonderd. Heeft ook duck-maels *Duytsche* kleding gebruykt, om alsoo de *herten* van dit *strijd-*
zaem volk aen hem te verbinden. Daer na de *Betouw* besokende heeft seker outer, van *Keyser*

Cxciv.

Cxcviii

CCvii.

* *Eboracum*

CCviii

CCXVIII *Claudius* gemackt, ende van zijn vader *Severus* her-maekt, wederom her-steld. Als hy oorlog drijvende tegen den *Parthen*, van de vyanden was belet en dood-geslaegen, heeft *Opilius Macrinus*, voorheen Ooverste van de lijf-bende, met zijn zoon *Diadumenus* het Rijk zich aengemaetigd: dan zijn beyde nae een iaer in een op-loop van 't krijgs-volk neder gehouwen: hebbende tot een nazaet *Marcus Aurelius* gefeyd *Heliogabalus*, een vermeynden zoon van *Caracalla*, die op gelijke wijze om hals is geraekt. Als in de tijden van Keyser *Alexander Severus* verscheyde volken wt Duyts-land over Rhijn waren getreeden, ende met groote hevigheid het Roomfsche aen den oever leggende leger hadden bestormd, ende door de Fransche Steeden en vlecken al omgingen moes-koppen, heeft hy, tegen hen optreckende, een brug over den Rhijn geslaegen, ende door volmachtigers dit machtigh en vermetel, ende doen by den Romeynen meest ontzachelik volk, een vrede af-gekoft. *Maximin* die naderhand Keyser wierd, soude, na 't melden der Schrijvers, desen tocht ook hebben bygewoond. Schier omtrent den zelve tijd heeft *Clodius Pupienus Maximus*, die daer na insgelijx tot de voor-gedachte waerdigheid is op-geschooven, als hy wt *Alexander's* bevel nae den Rhijn was af-gevaerdigd, zyne dingen mede tameliken wel beschickt.

CCXXXV. 38. Wanneer *Alexander* nu door het onstuymig krijgs-volk was gedood, heeft *Iulius Maximinus*, niet zoo zeer met wille van den Raed als van 't heyr, het roer van 't gemeene beste in handen genoomen. Dees brydelende den Rhijn met een brugge, ende daer over Duyts-land in-treckende, heeft drie- ofte vier-honderd mijlen wijd de gehuchten verbernd, het vee weg-gedreeven, en alles wt-geplonderd, ende zoude gants Duyts-land den Romeynen hebben onderhoorig gemaekt, ten ware de Duytsche over de stroomen ende door de bossen en broek-landen zich hadden wech gepackt. Vermits doenmaels de Steeden en huysen van Duyts-land den brand en over-val zeer waeren onder-worpen, als bestaende wt hout ofte balken t'zaemen in een geklampt. *Maximin* dan die landschap wijd en

breed door-stroopende, als hy by een zeer veen-achtigen oord zijns lijfs-gevaer loopende ter nauwer nood was ontkoemen, schreef wegen zynen tocht zoodaenige brieven aen den Raed van *Romen*: *Wy kunnen niet uyt spreken hoe veel wy al hebben gedaen: de boer-schappen vande Duytsche hebben wy vier honderd mijlen aengesteeken, de kudden wegh gevoerd, de gewangens been gesleept, de gewaepende neder-gemact, in 't moeras gevochten. Wy zouden tot aen de wouden hebben gekoemen, zoo 't de diepte vande veenen niet en had bespeerd.* Hy voegde naessens de brieven een tafereel, in geschilderde beelden de gelegenheid van de heele zaek ende af-maelinge der plaetzen vervattende, ten eynde de Raeds-heeren niet alleen 't gehoor, maer ook den oogenschijn mochten hebben van 't geen 'er was voor-gevallen. Daer na zijn volk een weynig gekoesterd hebbende, ende op het volgende iaer zich wtuftende tot een vroegen veld-tocht, dreygde alle de volken van Duytsland tot aen de zee te willen af-loopen. Hy zoude ook buyten twijffel wat sonderlings hebben wtgericht, ten waere *Pupien* zijn leven en hoop te gelijk had afgebrooken. Als dees, wanneer hy met zijn broeder *Albin* nae 't Keyferdom schein te poogen, op eene wyze wt het midden was wech geruckt, is *Gordian* noch heel iong tot Keyfer ingewilligd, die echter nae ses iaeren door argelift van de zijne by den *Eufraet* wierde gedood. Doen heeft het leger in 't Oosten *Iulius Philippus*, dan de Raed van *Romen Marcus* opgeworpen, den welken *Severus Hostilianus* is gevolgd, die onlangs daer nae aen een ziekte stervende, plaets maekte aen *Philippus*, die, zoo men voor-geeft, de eerste Christen onder de Keyfers geweeft ende van *Decius* is vermoord: tot dat ook nae 't om-brengen van *Decius*, *Gallus Hostilianus* met zijn zoon *Volusianus*, door zijn misgunner *Emilianus* ontliffd zijnde, naulijx twee iaeren den Keyser-stoel heeft betreden. *Emilian* mede nae drie maenden koemende te overleeven, is *Publius Valerianus* van het heyr in de *Grifons Veld*-heer, ende ook voort van den Raed Keyser gegroet, die niet te min den naem van Keyser aen zijn zoon *Gallien* goed-willigh over-liet.

CC
XXXVIII

CCXLV.

CCLI.